

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PRÁVNICKÁ

Katedra právních dějin

Diplomová práce

Češi a Němci ve společném státě

1918 - 1938

Zpracovala: Hana Dušková

Konzultant diplomové práce: JUDr. et Mgr. Vendulka Valentová

Plzeň 2012

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
Fakulta právnická
Akademický rok: 2011/2012

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE
(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Hana DUŠKOVÁ**
Osobní číslo: **R06780**
Studijní program: **M6805 Právo a právní věda**
Studijní obor: **Právo**
Název tématu: **Češi a Němci ve společném státě 1918 - 1938.**
Zadávací katedra: **Katedra právních dějin**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Účelem práce bude vymezení historických skutečností, které formovaly vztahy dvou národů v jednom státě v období od roku 1918 do roku 1938. Úvodem DP bych ráda krátce shrnula dějiny českoněmeckých vztahů před rokem 1918. Dále bych se zabývala situací v nově vzniklém československém státě, s přihlédnutím k právním předpisům řešícím problematiku národnostních menšin (mírové dohody, jazykový zákon, Ústava z roku 1920). Následně bych popsala situaci po vypuknutí Velké hospodářské krize (zde bych se zaměřila především na sílící vliv nacionalistických stran). Práci bych ukončila pojednáním o Mnichovské dohodě.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy: **min. 50 stran**

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná**

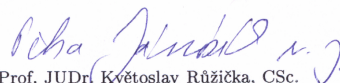
Seznam odborné literatury:

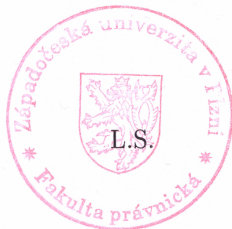
BRUGEL, J. W., Češi a Němci 1918-1938, Praha: Academia, 2006.
ČELOVSKÝ, B., Mnichovská dohoda 1938, Šenov: Tilia, 1999
FILÍPEK, J., Mnichov 1938 - hra o Československo, Praha: Eduard Gregr a syn, 2001.
KÁRNÍK, Z., České země v éře První republiky (I. díl), Praha: Libri, 2002 a.
KÁRNÍK, Z., České země v éře První republiky (II. díl), Praha: Libri, 2002 b.
KÁRNÍK, Z., České země v éře První republiky (III. díl), Praha: Libri, 2003.
KLIMEK, A., Velké dějiny zemí Koruny české XIV., Praha ? Litomyšl: Paseka, 2002.
KŘEN, J., Konfliktní společenství. Češi a Němci, Praha: Academia, 1990.
KURAL, V., Češi a Němci a mnichovská křižovatka, Praha: Karolinum, 2002.
KURAL, V., Konflikt místo společenství? Češi a Němci v československém státě (1918 -1938), Praha: Nakladatelství R, 1993.
MALÝ, K. A KOL., Dějiny českého a československého práva do roku 1945, Praha: Linde Praha a.s., 1999
NOVAK, O., Henleinovci proti Československu, Praha: Naše vojsko, 1987.
OLIVOVA, V., Dějiny první republiky, Praha: Karolinum, 2000.

Vedoucí diplomové práce: **JUDr. et Mgr. Vendulka Valentová**
Katedra právních dějin

Datum zadání diplomové práce: **7. prosince 2010**

Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2012**

Prof. JUDr. Kvetoslav Ruzicka, CSc.
děkan

Prof. JUDr. PhDr. Karolina Adamová, DSc.
vedoucí katedry

V Plzni dne 14. listopadu 2011

Prohlášení

„Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracovala samostatně a že jsem vyznačila prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpala, způsobem ve vědecké práci obvyklým.“

Plzeň, srpen 2012

Hana Dušková

Obsah

ÚVODEM	(1)
1. Počátky českoněmeckého soužití	(2)
1. 1. Předvečer první světové války	(3)
1. 1. 1. Požadavky české strany	(3)
1. 1. 2. Politika českých Němců	(6)
1. 2. Válečná léta	(8)
2. Československá republika	(10)
2. 1. Konstituování československého státu	(10)
2. 2. Německorakouské provincie	(11)
2. 3. Březnové demonstrace	(13)
3. Versailleský mírový systém	(17)
3. 1. Stanovení československých hranic	(17)
3. 2. Memoire III	(18)
3. 3. Mezinárodní smlouva o ochraně menšin	(19)
4. Ústava 1920	(22)
4. 1. Práva menšin	(22)
4. 2. Jazykový zákon	(24)
5. Dvacetiletí společného státu	(26)
5. 1. Politika 20. let	(26)
5. 1. 1. Německé politické strany	(26)
5. 1. 2. První parlamentní volby	(28)
5. 1. 3. Negativistický postoj německých poslanců	(29)
5. 2. Oslabování německého postavení	(31)
5. 3. Sbližování	(34)
6. Rozklad českoněmeckého společenství	(36)
6. 1. Obraz sudetoněmeckého hnutí	(36)
6. 2. Rozpory ve straně	(38)
6. 3. Češi a Němci proti nacismu	(38)
7. Kritický rok 1938	(40)
7. 1. Karlovarský program	(40)
7. 2. Napětí v českoněmeckých vztazích	(43)
7. 3. Hledání východisek	(45)

7. 4. Předmnichovská jednání	(49)
7. 5. Mnichovské rozhodnutí	(51)
ZÁVĚREM	(54)
SUMMARY	(56)

ÚVODEM

Vzájemné vztahy Čechů a Němců v období první republiky (zvláště na jejím konci) patří mezi častá témata historických studií. Většina badatelů je ovšem zatížena vlastní zkušeností, případně zkušeností svého okolí či alespoň obecnou znalostí výsledku tohoto komplikovaného vztahu. Nejsm výjimkou. I přesto bych se ráda pokusila objektivně zmapovat vývoj českoněmeckého společenství. Jako metodu jsem si zvolila komparaci dostupné historické literatury a dobových právních předpisů. Současně využiji očitých svědeckých výpovědí, abych tak doplnila obraz vybraných historických reálií.

Úvodní kapitoly se zabývají soužitím obou národů před vznikem Československé republiky. Velmi stručně jsou nastíněny nejranější dějiny, obšírněji je rozebráno 19. století. V následujících kapitolách se věnuji vzniku Československa a důsledkům, které tato skutečnost pro německou menšinu má. Současně jsou zmíněny právní předpisy, dotýkající se problematiky národnostních menšin. Poslední kapitoly zaznamenávají situaci před Mnichovskou konferencí. Práci zakončuji pojednáním o důsledcích mnichovského rozhodnutí.

1. Počátky českoněmeckého soužití

Německé etnikum se na území historického českého státu začíná usazovat ve 13. století, v době tzv. velké kolonizace. První osadníci přicházejí především ze Saska, Bavor, Rakous, Falce, Duryňska, Švábska a Porýní. S sebou si přinášejí nejenom své kulturní návyky, ale také, pro český právní vývoj významné, právní zvyklosti.¹ Technologický pokrok v oblasti zemědělství a celkové oteplování nad evropským kontinentem dovoluje nově přichozím osidlovat vyšší nadmořské polohy (pásmo pohraničních hor), které jsou vnitřní kolonizační vlnou takřka netknuty.²

První spory obou etnik přicházejí záhy po ukončení kolonizace. Jsou zapříčiněné především faktorem sociálním a politickým³. Krize se prohlubuje v 15. století, kdy se na pražské univerzitě rozhoří boj mezi českými učenými a jejich německými protějšky o přijetí učení anglického teologa a reformátora katolické církve J. Wycliffa (česká strana zde vystupuje jako zastávce viklefismu). Nově je tedy vyzdvihován rozdíl náboženský⁴. Ovšem ani v období renesančního humanismu se vzájemné vztahy neuklidňují, naopak rozvíjející se vědy (mezi nimi především historiografie⁵) poskytují jedné či druhé straně nové argumenty pro prosazení politických zájmů.⁶

Zdaleka nejvýznamnějším obdobím pro budoucnost českoněmeckého společenství je ovšem 19. století. V této době probíhá po celé Evropě boj za národní sebeurčení, jenž bude v případě českých zemí fakticky završen až mocenskými uspořádáním po první světové válce. Německé etnikum je ve své

1 Příkladem může být emfyteutické (purkrechtní, zákupní) právo upravující držbu půdy. Ta je přenechávána poddanému dědičně a to písemnou formou, čímž je zaručeno její nerušené užívání (poddaný může o držbu přijít pouze, pokud spáchá jeden z vymezených přečinů). Takové uspořádání vzájemných práv a povinností se brzy ukazuje jako prospěšné a je plně využíváno i v českém prostředí.

(Beneš Z. a kol., Rozumět dějinám, 2. vydání. Praha: gallery s.r.o., 2002, s. 14)

2 Beneš Z. a kol., Rozumět dějinám, 2. vydání. Praha: gallery s.r.o., 2002, s. 12 - 13

3 Politické a sociální ambice vedou ve 14. století mimojiné také ke vzpouře pražských a kutnohorských patricijů, měšťanstva především německého původu, vůči českým pánům (Jindřichovi z Lipé a Janu z Vartemberka).

(Beneš Z. a kol., Rozumět dějinám, 2. vydání. Praha: gallery s.r.o., 2002, s. 19)

4 Jeroným Pražský popisuje „ryzího Čecha“ jako jednotlivce mluvícího českým jazykem, jenž je českého původu a pravé víry (víry protestantské).

(Beneš Z. a kol., Rozumět dějinám, 2. vydání. Praha: gallery s.r.o., 2002, s. 21)

5 Bádání českých humanistů vede k odhalení, že před slovanským etnikem obývali česká území Germáni. Nově tedy již nemohou být spojovány dějiny země a dějiny národa.

(Beneš Z. a kol., Rozumět dějinám, 2. vydání. Praha: gallery s.r.o., 2002, s. 22 - 23)

6 Beneš Z. a kol., Rozumět dějinám, 2. vydání. Praha: gallery s.r.o., 2002, s. 19 - 23

národní emancipaci více úspěšné a na konci 19. století vzniká v sousedství českých zemí nový silný stát – Německo, které se má brzy ukázat jako rozhodující činitel ve vztahu mezi českými Němci a domácím obyvatelstvem.

1. 1. Předvečer první světové války

Rakouské mocnářství, jako mnohonárodnostní stát,⁷ muselo v průběhu své existence čelit mnoha konfliktům. O tom, že jeho počínání nebylo v této věci příliš úspěšné, svědčí touha po osamostatnění jednotlivých národů, v praxi naplnitelná ovšem až v důsledku porážky Rakouska-Uherska v první světové válce.

Devatenácté století je pro monarchii obzvláště tíživým obdobím. Revoluční rok 1848 spojí národy Habsburské říše v jednu opozici, požadující demokratizaci a liberalizaci dosavadního politického systému. Feudální absolutismus je překonán, nastává doba kapitalismu. Je odstraněno poddanství, roboty, vyhlášena konstituce. Vrchnostenská správa má být nahrazena správou státní a samosprávnou. V padesátých letech je proces demokratizace dočasně pozastaven, nastupuje absolutistický režim ministerského předsedy Alexandra Bacha. Šedesátá léta potom představují nejen návrat k ústavnosti, ale také rakousko – uherské vyrovnání, jež zvláště u Čechů vyvolá silné rozčarování. Poslední etapu 19. století a počátek století dvacátého charakterizuje boj o všeobecné volební právo.⁸

1. 1. 1. Požadavky české strany

Současně se změnami probíhajícími v rakouské, později rakousko – uherské monarchii přehodnocuje česká politická reprezentace vlastní program. V revolučním roce ještě formuluje požadavky společně s německou menšinou ve smyslu autonomie a demokratizace českých zemí, odvolávající se přitom k českému státnímu právu. V průběhu dalších let se ovšem čeští politici představitelé s německou inteligencí v Čechách rozcházejí a každá ze skupin sleduje již pouze vlastní národnostní cíle. Je to přičítáno především jednání české strany, která ve své druhé petici adresované císaři požaduje vůdčí roli českého národa a jeho jazyka v českých zemích. Takové jednání je pro německé liberály,

⁷ Na území Habsburské monarchie se v 19. století nachází národnost německá, rakouská, česká, slovenská, slovinská, polská, chorvatská, italská, rumunská, maďarská aj.

⁸ Malý K. a kol., Dějiny českého a československého práva do roku 1945, 3. vydání. Praha: Linde, 2005, s. 207 - 209

bojující ve čtyřicátých letech bok po boku s českými politiky za občanské svobody, považováno za zradu.⁹ Vzájemný pocit nedůvěry dále posiluje odmítavé stanovisko Františka Palackého k pozvání na Frankfurtský německý sjezd. Naopak česká strana s obavami sleduje aktivní počínání českých Němců ve Frankfurtu. Situace je uklidňována na Říšském sněmu v Kroměříži. Návrh ústavy zde přijatý počítá s rozdělením monarchie na osm federálních skupin, přičemž oblasti s německou většinou mají být odděleny od českých zemí a naopak k takto vymezenému zbývajícimu českému území (Čechy, Morava a Slezsko s českou většinou) má být připojeno Slovensko.¹⁰

Plán federálního uspořádání monarchie je podporován oběma stranami (a to i přes české územní ztráty), k jeho realizaci ovšem nedojde. Říšský sněm je rozehnan, namísto Kroměřížského návrhu ústavy vydá císař ústavu vlastní – oktrojovanou.

Rakousko – uherské vyrovnání v roce 1867 znamená pro českou politiku další významnou frustraci. Své rozhořčení nad rozhodnutím, které bylo učiněno bez českého zastoupení, vyjadřuje politická reprezentace v České deklaraci. Zároveň trvá na vyrovnání po uherském vzoru.

Návrhem smírného řešení ze strany Rakousko – Uherska je dohoda o 18 fundamentálních člancích, uzavřená roku 1871 vídeňskou vládou a představiteli české politiky. Zdaleka ovšem nesplňuje požadavky České deklarace, naopak česká strana jejím uzavřením uznává rakousko - uherské vyrovnání a kapituluje na myšlenku sjednocení zemí Koruny české. Nově má být zaveden kongres vyslanců zemských sněmů, jako nástupce říšské rady, a senát nahrazující dosavadní panskou sněmovnu. Český stát bude v říšské vládě zastupovat český dvorský kancléř, přičemž výkonnou moc na území Čech má mít v kompetenci česká vláda odpovědná českému zemskému sněmu. Fundamentální články tedy zajišťují právo českého království na sebeurčení. Takto formulované vyrovnání ovšem nevyhovuje ani německým politickým stranám v Předlitavsku ani maďarským velkostatkářům, obě skupiny se obávají rostoucí emancipace českého národa. Na jejich nátlak je odvolán ministerský předseda Hohenwart, iniciátor česko – rakouského vyrovnání, a celý návrh je zamítnut.¹¹ Vliv českých Němců na

9 Beran J., Odepřená integrace, 1. vydání. Praha: Pulchra, 2009, s. 29

10 Sládek M., Němci v Čechách, 1. vydání. Praha: Pragma, 2002, s. 11 - 12

11 Malý K. a kol., Dějiny českého a československého práva do roku 1945, 3. vydání. Praha: Linde ., 2005, s. 238 - 239

zhroucení připravovaného vyrovnání nemá být českou stranou zapomenut.

Další desetiletí 19. století v rakousko – uherské monarchii probíhá ve znamení rychlého sociálního, kulturního i hospodářského vzestupu českého národa. O to více je nyní důležité zabývat se českoněmeckou problematikou.

V dubnu roku 1880 vydává ministerský předseda hrabě Taaffe tzv. Stremayrova jazyková nařízení, jimiž upravuje používání zemských jazyků před státními a samosprávnými úřady českých zemí. To je samozřejmě ze strany českých Němců přijímáno se značnou nevolí, neboť je zamezeno rostoucí dominanci německého jazyka. Další rána pro dosavadní německou hegemonii v českých zemích přichází se zavedením nového volebního práva pro český zemský sněm. Volební cenzus je snížen na 5 zlatých přímých daní ročně, čímž jsou k volbě aktivně legitimováni také drobní živnostníci, v této době především české národnosti. Na základě nové úpravy získávají Češi v roce 1883 ve volbách do zemského sněmu většinu.¹²

To samozřejmě znamená nejenom rostoucí sebevědomí české strany, ale také odvetná opatření německých Čechů. Je zapotřebí vzájemné domluvy.

V tomto směru je důležité upozornit na Punktace – dohody uzavřené mezi říšskou vládou, staročeskými politiky a německými stranami v lednu roku 1890. Tyto se týkaly především uspořádání národnostních poměrů v českých zemích, konkrétněji voleb do českého zemského sněmu (nově mají být zřízeny národní kurie, kurie živnostenská zůstává zachována), kompetencí v oblasti zemské školní rady, menšinových škol a také úpravy některých jazykových poměrů. Ve svém důsledku jsou ovšem ústupkem německé straně a jako takový jej také odmítají mladočeši (což se mimo jiné záhy projeví ve volebních preferencích mladočeské strany, jež se svým národnostně agresivnějším postojem oslovuje širokou českou veřejnost).¹³

Taafeho vláda tedy se svým návrhem českoněmeckého vyrovnání u mladočechů neuspěla. Následující pokus o řešení situace v českých zemích provede již nový ministerský předseda hrabě Badeni. V dubnu roku 1897 vyhlásí ve svých jazykových nařízeních zrovnoprávnění českého jazyka s němčinou na území Čech a Moravy. Řízení na úřadech má být nadále vedeno v jazyce prvního

12 Jašš R., Pokus o geografické vymezení německé iredenty v českých zemích na podzim roku 1918, disertační práce, Brno: Masarykova univerzita, 2007, s. 18 - 19

13 Malý K. a kol., Dějiny českého a československého práva do roku 1945, 3. vydání. Praha: Linde, 2005, s. 240 - 241

podání. To samozřejmě především znamená, že úředníci musí ovládat jazyky oba. Německá strana protestuje. Badeniho jazyková nařízení nakonec čekají stejný osud jako Fundamentální články v 70. letech. Pod tlakem českých Němců (a za silné podpory německého etnika z ostatních částí monarchie) je hrabě Badeni z postu ministerského předsedy odvolán a daná nařízení zrušena.¹⁴

Zajímavým pokusem o smírné řešení českoněmeckých požadavků na počátku dvacátého století je Moravské vyrovnání, úprava volebního systému moravského zemského sněmu. Podle tohoto jsou nově zavedeny národní kurie, česká a německá. Třetí kurie, velkostatkářská, zůstává zachována z předešlého období. V rámci kurií jsou pevně stanoveny počty poslanců, přičemž Čechům je přislíbena 73 křesel, Němcům 46 a velkostatkáři disponují 30 křesly. Voliči vybírají pouze z kandidátů té národnosti, v jejímž katastru jsou zapsáni.¹⁵

Ačkoliv bylo moravské vyrovnání motivováno zejména obavami před pronikáním všeobecného volebního práva do zemského sněmu (především německá strana, jež tvoří na Moravě čtvrtě menšinu, bojuje o zachování svých dosavadních privilegií¹⁶), je v rámci bezmála půlstoletí trvajících národnostních bojůvek jedinečným příkladem domluvy mezi oběma etniky.

1. 1. 2. Politika českých Němců

Situace českých Němců ve druhé polovině 19. století je výrazně odlišná od postavení české strany. Zatímco český národ bojuje o svou emancipaci, německé etnikum o zachování dosavadních privilegií.

Hlavní směry německé politiky devatenáctého století reprezentuje strana liberální, sociálně demokratická a nacionalistická. Program liberální strany, stejně jako české politické reprezentace, se v průběhu daného půlstoletí výrazně mění. Nejprve jsou to obecné demokratizační požadavky (shodné pro všechny národy monarchie), později polemiky o federalizaci Rakouska, případně velkoněmecké tendence a v době její největší politické moci návrat k vídeňskému centralismu¹⁷. Čeští Němci zaujímají mezi rakouskými liberály významné postavení, a proto veškerá rozhodnutí týkající se českoněmecké problematiky značným způsobem ovlivňují (je to především liberální strana, která svým jednáním zamezí

14 Sládek M., Němci v Čechách, 1. vydání. Praha: Pragma, 2002, s. 17

15 Beran J., Odepřená integrace, 1. vydání. Praha: Pulchra, 2009, s. 65

16 Brügel J. W., Češi a Němci 1918 – 1938, 1. vydání. Praha: Academia, 2006, s. 61

17 Beran J., Odepřená integrace, 1. vydání. Praha: Pulchra, 2009, s. 44 - 49

rakousko - českému vyrovnání v 71. roce).

Odchod liberální strany do opozice (1879) otevírá možnost politické prezentace nových německých stran. V roce 1882 Georg von Schönerer, vůdčí osobnost německého nacionalismu 19. století, Heinrich Friedjung a rakouští sociální demokraté Engelbert Pernerstorfer a Viktor Adler formulují tzv. Linecký program.¹⁸ Požadují v něm především posílení mocenského postavení německého národa v rámci Předlitavska (k tomu má významně dopomoci odtržení Dalmácie, Haliče a Bukoviny od rakouské části monarchie a jejich následné připojení k Zalitavsku) a utvoření velké středoevropské unie s nově vzniklým německým státem. Německý nacionalismus Schönererovské podoby ovšem neslaví u německé menšiny v Čechách valné úspěchy (snad pouze s výjimkou chebského okresu, kde je myšlenka pangermanismu dále rozvíjena), čeští Němci jsou ve své většině příznivci strany liberální.¹⁹

Zcela ideálním (z hlediska dosavadních tendencí řešení českoněmecké problematiky) se naopak jeví postoj sociálně demokratické strany, která ke konci devatenáctého století získává na oblibě. Vzhledem ke svému zaměření (jedná se o stranu nadnárodní - rakouská a česká sociální demokracie tvoří po dlouhou dobu jeden celek) národnostní cíle neklade, naopak se snaží o překonání nacionálních požadavků. Na společném stranickém sjezdu v Brně roku 1899 konstruuje sociální demokraté program, který má být řešením konfliktního soužití národů v předlitavském státě. Je zde navrhováno zrušit stávající historické země a nově zavést národnostně homogenní samosprávná území (při zaručené ochraně menšin). Předlitavsko se tak má stát spolkovou zemí, založenou na rovnoprávnosti všech národů. Významnější pozornosti se ovšem Brněnskému programu dostane pouze od politických rivalů sociální demokracie, kteří jej z jedné či druhé strany označují za zradu národnostních zájmů.²⁰

Vzrůstající sebevědomí českého národa, zapříčiněné především sociálním, kulturním a hospodářským rozvojem českých zemí, nutně vede ve druhé polovině 19. století k postupné radikalizaci politických požadavků. Nejprve jsou to obecné demokratizační cíle, na nichž se shodují veškeré národy v rámci monarchie, později jsou českou politickou reprezentací prosazovány zájmy národní, a tedy

18 Beran J., *Odepřená integrace*, 1. vydání. Praha: Pulchra, 2009, s. 52 - 53

19 Sládek M., *Němci v Čechách*, 1. vydání. Praha: Pragma, 2002, s. 16

20 Brügel J. W., *Češi a Němci 1918 – 1938*, 1. vydání. Praha: Academia, 2006, s. 54

partikulární. Především je požadováno sjednocení českých zemí na základě historického státního práva. Jakmile se situace stane příhodnou, také zrovnoprávnění postavení českého živlu na takto obnoveném území. Veškeré představy emancipace se ovšem stále vyvíjejí v rámci monarchie. Ta je zpočátku považována za zastánce slovanského etnika proti německé a maďarské nadvládě, později (poté co císař opakovaně podlehně německým požadavkům a zruší výdobytky české politické reprezentace) prostě jako realita, v níž je potřeba se prosadit. Čeští Němci naopak vidí v emancipačním boji české strany nebezpečí pro svá staletími deklarovaná privilegia.

Taková je tedy situace v předvečer první světové války, konfliktu, který ve svém důsledku definitivně změní mocenské uspořádání Evropy.

1. 2. Válečná léta

První světová válka začíná jako konflikt mezi Rakouskem a Srbskem, ovšem zapojením Německa a Ruska v opozičních silách se do budoucna profiluje jako boj mezi německým a slovanským etnikem.²¹

Protože rakouské vedení si je velmi dobře vědomo neochoty Slovanů bojovat proti svým soukmenovcům na východě (etnická soudržnost je posílena konflikty na Balkáně a druhým slovanským sjezdem z roku 1908²²), postupuje od počátku vůči jakémukoliv, byť zdánlivému vzdoru velmi tvrdě. Již v prvních měsících války dochází k masovému zatýkání opozičních sil (do vězení jsou posláni političtí představitelé České strany národně sociální, poslanec Václav Klofáč, o rok později ve vykonstruovaném procesu také Alois Rašín a Karel Kramář).²³ Celkem je do poloviny roku 1915 projednáváno 48 případů velezrady, 148 případů urážky veličenstva a 449 případů rušení veřejného pořádku, na Moravě jsou vyneseny první rozsudky smrti.²⁴

Počátek války probíhá ve znamení územních zisků ruské armády na haličské frontě, což u českého a slovenského národa vyvolá naděje na brzké osvobození. Ty se ovšem záhy ukazují jako liché. V květnu roku 1915 je ruské vojsko u

21 Sládek M., Němci v Čechách, 1. vydání. Praha: Pragma, 2002, s. 21

22 tamtéž

23 Kárník Z., České země v éře první republiky 1918 – 1938, 2. vydání. Praha: Libri, 2003, s. 20

24 Malý K. a kol., Dějiny českého a československého práva do roku 1945, 3. vydání. Praha: Linde ., 2005, s. 320

Gorlice zastaveno a donuceno k ústupu.²⁵ Zároveň s úspěchem na bitevním poli zintenzivní rakouská vláda tlak na českou opozici. Český odpor slábne. Masaryk rozpozná bezvýslednost situace a rozhodne se pro setrvání v cizině. Zde společně s dalšími českými a slovenskými politiky, za významné podpory krajanských organizací, pokračuje v boji o českou emancipaci, nově ovšem s myšlenkou úplné nezávislosti Čech a Slovenska na rakousko - uherském mocnářství.

Válečné úspěchy centrálních mocností naopak přivítají radikální Austroněmci. Pod vlivem opojení z dosavadního vývoje války konstruují na společném sjezdu plán na uspořádání poměrů v Předlitavsku. Své požadavky formulují v programovém prohlášení z jara roku 1916 (tzv. Velikonoční soupis žádostí, „Osterbegehrschrift“), který se v mnohém opírá o Schönererův Linecký program (1882). České země mají být dle tohoto rozděleny na oblast německou (s úředním jazykem německým) a oblast oboujazyčnou. Reorganizované Rakousko (tedy Předlitavsko bez území Dalmácie, Haliče a Bukoviny) bude na svých úřadech používat jazyk německý, v českém jazyce lze jednat pouze před soudy prvního stupně. Také v oblasti školství má mít německá menšina významná privilegia, do budoucna nemohou být na území Předlitavska zakládány neněmecké vysoké školy.²⁶

Požadavky české strany jsou oproti tomu velmi skromné. Většina domácích politických stran se snaží zachovat vydobyté národní cíle a na myšlenku reformace Monarchie v prvních válečných letech zcela kapituluje. Postupnými vojenskými zisky Dohody se ovšem koncepce českých cílů výrazně mění. V lednu roku 1918 generální sněm českých poslanců formuluje v Tříkrálové deklaraci požadavek svobodného sebeurčení českého národa. Tento je dále podpořen odpovědí amerického prezidenta W. Wilsona k žádosti o příměří, adresovanou mu ústředními mocnostmi. Slovanské národy triumfují. V polovině října učiní císař Karel I. poslední pokus o záchranu monarchie, když svým manifestem přislíbí reorganizaci Rakouska ve federální stát. Tento návrh přichází však příliš pozdě nato, aby byl národy mocnářství brán vážně.²⁷

25 Brügel J. W., Češi a Němci 1918 – 1938, 1. vydání. Praha: Academia, 2006, s. 65

26 Brügel J. W., Češi a Němci 1918 – 1938, 1. vydání. Praha: Academia, 2006, s. 67

27 Malý K. a kol., Dějiny českého a československého práva do roku 1945, 3. vydání. Praha: Linde ., 2005, s. 327

2. Československá republika

Vítězné tažení československé politické reprezentace v boji za národní sebeurčení současně představuje vítězství české strany na poli českoněmeckého společenství. Náhle je to český národ, kdo má příležitost vytvořit vlastní stát (tedy společný stát se Slováky), v němž je českým Němcům určeno postavení menšiny, zproštěné veškerých svých privilegií. Je zcela samozřejmé, že s takovým vývojem situace nemůže být německá menšina v českých zemích nikterak spokojena. Proto ještě před samotným vyhlášením československého státu dochází k prvním pokusům o odtržení německých oblastí. Podobné iredentistické snahy potom provázejí celé dvacetiletí existence Československé republiky.

2. 1. Konstituování československého státu

K slavnostnímu vyhlášení československého státu přistoupí česká politická reprezentace 28. října 1918, den poté co rakouský ministr zahraničí, hrabě G. Andrassy, odešle souhlasné stanovisko ke kapitulacním podmínkám spojeneckých mocností. Celé dění revolučního období (především přechod státní správy do rukou československého národa, zabezpečování pořádku ale také přijímání prvních právních norem) je zcela v režii Národního výboru, prozatímního představitele nejvyšší zákonodárné a výkonné moci. Na svém narychlo svolaném večerním zasedání přijímá jeho plénum historický zákon o zřízení samostatného československého státu (zák. č. 11/1919 Sb. z. a n.). Kromě konstatování vzniku společného státu Čechů a Slováků, jehož forma má být určena později, obsahuje zákon ujednání o dočasné platnosti veškerých zemských a říšských právních norem. Toto ustanovení je motivováno především potřebou zabezpečit poklidný chod státních, zemských a samosprávných institucí, při současné nemožnosti vydat zákony vlastní.²⁸

Zřizování a vzájemné kompetence nejvyšších státních orgánů jsou stanoveny zákonem o prozatímní ústavě (zák. č. 37/1918 Sb. z. a n.). Ve čtyřech oddílech je zde upraveno postavení Národního shromáždění, výkon funkce prezidenta

²⁸ Malý K. a kol., Dějiny českého a československého práva do roku 1945, 3. vydání. Praha: Linde, 2005, s. 327 - 329

republiky, způsob vyhlašování rozsudků a moc výkonná a nařizovací.²⁹

Na základě ustanovení prozatímní ústavy dojde k rozšíření pléna Národního výboru (dle výsledků voleb do říšské rady z roku 1911) na celkový počet 256 poslanců a k jeho následné přeměně v Národní shromáždění. Do čela republiky (forma státního zřízení není v ústavě přímo stanovena, spíše se dá odvodit z jiných ustanovení) je zvolen T. G. Masaryk.³⁰

Významným nedostatkem prozatímní ústavy z hlediska českoněmeckého soužití je skutečnost, že v nejvyšších orgánech nově vzniklého státu nemá německá menšina žádné zastoupení. Současně ovšem iredentistické tendence českých Němců jakákoliv jednání o možném podílu na moci znemožňují.³¹

2. 2. Německorakouské provincie

V říjnu roku 1918 je již zcela zřejmé, že Rakousko – Uhersko ve své původní podobě nemůže nadále existovat. Jednotlivé národy proklamují své požadavky, a z postoje spojeneckých mocností (zvláště z textu Wilsonovy noty) lze předpokládat, že jim bude na mírové konferenci vyhověno.

Také čeští Němci vycítí ve všeobecné náladě práva na sebeurčení svou příležitostí. Po dohodě s ostatními Austroněmci vyhlásí 29. října v severních Čechách provincii Německé Čechy („Deutschböhmen“) jako součást nově založeného německorakouského státu. Záhy poté následuje vyhlášení provincií na jihu Čech - Župa Pošumaví („Böhmerwaldgau“), na severní Moravě a Slezsku - Sudety („Sudetenland“) a na jižní Moravě – kraj Německá jižní Morava („Kreis Deutsch – Südmähren“)³². Zároveň je ustanovena vnitřní správa provincií, obsazeny vrcholné úřady (vláda, zemský sněm, post zemského hejtmana) a přijaty ústavy³³. Nově vzniklé správní oblasti ovšem vzájemně nespolupracují, chybí zde jakákoliv koordinace, politický plán, jež by mohl být navržen a společnými silami obhájen.³⁴

Na přelomu října a listopadu dojde v Praze ke dvěma setkáním československé politické reprezentace a zástupců Německých Čech, zemského hejtmana R.

29 Malý K. a kol., Dějiny českého a československého práva do roku 1945, 3. vydání. Praha: Linde, 2005, s. 330

30 tamtéž s. 331

31 tamtéž 2005, s. 333

32 Brügel J. W., Češi a Němci 1918 – 1938, 1. vydání. Praha: Academia, 2006, s. 97 - 98

33 Beran J., Odepřená integrace, 1. vydání. Praha: Pulchra, 2009, s. 70

34 Brügel J. W., Češi a Němci 1918 – 1938, 1. vydání. Praha: Academia, 2006, s. 98

Lodgmana a J. Seligera. Ti zde mají jednat o bezpečnostních a zásobovacích otázkách své provincie.

Národní výbor této příležitosti využije a nabídne na první schůzce Lodgmanovi zastoupení německé menšiny v orgánech nově vznikajícího československého státu (mj. také post ministra - krajana). Současně ovšem vyžaduje, aby čtyři nově vzniklé správní jednotky ukončily svou činnost. Lodgman odmítá. I nadále trvá na autonomii německých oblastí českých zemí, opírajíce se přitom o právo na sebeurčení, a zdůrazňuje, že definitivní uspořádání poměrů určí až výsledek mírových jednání. Druhá schůzka, nyní s J. Seligerem, probíhá ve stejném duchu.³⁵

V důsledku tohoto obsadí československé branné síly v polovině listopadu všechny německé provincie a zavedou zde vlastní správu. Vídeň protestuje. K obhajobě českého počínání, jež nebylo dopředu výslovně podpořeno žádnou z evropských vítězných mocností, formuluje E. Beneš demarši spojencům. Na základě uvedených argumentů je 22. prosince evropskými mocnostmi a 9. ledna 1919 vládou USA obsazení (jako prozatímní řešení situace) odsouhlaseno.³⁶

Samotná okupace německých provincií probíhala bez výraznějších excesů. Bylo to způsobeno především vyčerpáním sil většiny německého obyvatelstva právě ukončeným válečným konfliktem a tedy neochotou pustit se do konfliktu nového. I přesto si boje nakonec vyžádaly oběti na obou stranách. Stalo se tak především v provincii Německé Čechy - v Mostě, Litvínově, Duchcově a Kaplici. V Moravské Třebové je zaznamenána střelba do shromáždění na náměstí. Pět civilistů je zabito, 20 zraněno.³⁷

Nově zavedená česká správa po dobu svého působení nijak významněji neovlivnila kulturní, politickou ani hospodářskou činnost obyvatel německých provincií. Místně ovšem docházelo k rabování vojenských jednotek, jinde k demonstraci české státnosti, projevující se kupříkladu ve strhávání rakouských znaků.³⁸ Na druhé straně zamezila přítomnost českých branných sil sociálním nepokojům, vyvolávaným hladovějícími obyvateli. V této souvislosti je potřeba říci, že přítomnost českého vojska je na území města Ústí nad Labem dokonce

35 Brügel J. W., Češi a Němci 1918 – 1938, 1. vydání. Praha: Academia, 2006, s. 112 – 113, 116

36 Beran J., Odepřená integrace, 1. vydání. Praha: Pulchra, 2009, s. 79 - 80

37 tamtéž s. 78

38 tamtéž

vyžádána německonacionálním vedením.³⁹

2. 3. Březnové demonstrace

I přes výše zmíněné nemohou být čeští Němci s nastalou situací spokojeni. Autonomní německé oblasti jsou nahrazeny územím pod českým dozorem, mnohde doprovázeným projevy české nadvlády.

Dne 4. března 1919, poté co české úřady znemožní účast českých Němců ve volbách do rakouského parlamentu, uspořádá německá menšina hromadné demonstrace. Během manifestací dojde současně ve více obcích ke střelbě do davu, zahájené dozorujícími jednotkami. 52 osob je usmrceno, 84 zraněno (jiné zdroje uvádějí o dva mrtvé a 20 zraněných více⁴⁰).⁴¹

Pro ilustraci dění celého dne zde předkládám průběh vybraných shromáždění, tak jak je zachytila ve svých hlášeníh česká správa.

V Litoměřicích se protičeské demonstrace omezily na protestní schůzi místního německého spolku. *„Předseda zahájil ve 3. hodiny schůzi a udělil řečníku slovo, který pronesl následující řeč: 'Dnešního dne pořádá německý národ v celých Čechách demonstrační schůze a tato lidová schůze nechť varuje vládu Československé republiky a upozorní ji na to, aby dala dělnictvu to, na co má oprávněný nárok... Vláda Československé republiky není demokratickou a neodpovídá programu Wilsonovu, proto musí dělnictvo si utvořit republiku, která odpovídá jeho ideálů..'* Po upomenutí účastníků schůze, by se klidně rozešli, skončil předseda schůzi. Nebylo žádné příčiny k zakročení.“ (Místodržitelský koncipista – podpis nečitelný).⁴²

V Liberci ovšem demonstrace probíhá mnohem radikálněji: *„Dnes konalo obecnostvo zvláště dělníci liberečtí velkou schůzi protestní, aby manifestovali proti tomu, že volba do zastupitelstva do Národního shromáždění ve Vídni, scházejíce se tam poprvé, českou vládou nebyla povolena... Již dopoledne bylo mnoho obchodů uzavřeno, odpoledne ale dle přání organisovaného dělnictva všechny obchody, kontory, kanceláře atd... Studentstvo zdejších středních škol (...)*

39 Brügel J. W., Češi a Němci 1918 – 1938, 1. vydání. Praha: Academia, 2006, s. 108

40 Beran J., Odepřená integrace, 1. vydání. Praha: Pulchra, 2009, s. 83

41 Sládek M., Němci v Čechách, 1. vydání. Praha: Pragma, 2002, s. 29

42 Protestní schůze spolku „Vorwärts“ v Litoměřicích při příležitosti zahájení práce rakouského Národního shromáždění. IN: Harna J., Šebek J., Státní politika vůči německé menšině v období konsolidace politické moci v Československu, edice pramenů. Praha: Historický ústav, 2002 s.

uspořádalo 4. března jednodenní protestní stávku.. Hned v prvních odpoledních hodinách táhlo sta a sta osob, nejvíce dělníků, v houfech i uzavřených průvodech k místnosti schůze do tělocvičny.. Zvlášť pozoruhoden byl průvod asi 300 železničních zřízenců, namnoze ve stejnokroji a mezi nimi též ženské s rudým praporem v čele... O druhé hodině místnost již byla plně obsazena.. denní pořádek byl následující – Požadavek Wilsonův pro sebeurčovací právo a posize dělnictva v Německých Čechách – referát měl sociální demokrat Kreibich... Podotýkám, že schůze měla celkem nerušený průběh a trvala déle než hodinu.. Po ukončení schůze táhly masy v průvodu s rudým praporem v čele úplně klidně na náměstí před radnicí, kde stoupl počet přítomných s přilákaným lidem zvědavým na asi 15 000 osob... Braumheier ve své řeči upozornil, že dělnictvo svou vůli dnes ještě klidně projeví, ale že trvá na svém právu sebeurčovacím. Byl by to ale jenom omyl chtít z toho snad soudit, že snad Čecho – Němci by byli s tím srozuměni, aby přivtělení byli k státu československému... Na to jmenovaný Schafer upozornil, že dělnictvo dalo své přání v resoluci na schůzi schválené najevo, že chce patřiti Německu a že národ 2 ½ milionový se nenechá násilím připojiti k národu, se kterým spolu žíti nechce a že stát, sestávající se z národů proti své vůli násilím spojených, musí se rozpadnouti, jak se to stalo se starým Rakouskem a že též československá říše bude stejným osudem stíhána, pakli na tom trvati bude, aby Čechoněmci k ní patřili (...) Mezitím co se odbývaly tyto řeči byl uprostřed davu rozvinut černo – červený – žlutý prapor asi dva metry dlouhý. Pojednou ozvaly se z lidu hlasy, aby byl tento prapor vyvěšen nad vchodem radnice a tam nalézající se znak Československé republiky odstraněn. Pořadatelé i přítomné úřední orgány marně se snažili tomu zabránit. V tomto okamžiku - asi v 9 hodin 15 minut odpoledne – zakročili legionáři na rozkaz velitele vojenské policie, přičemž bylo také vystřeleno.. Zraněn nebyl nikdo... Zatčeno bylo 8 – 10 osob. Ve vyšetřování se pokračuje. Nyní panuje úplný klid, rozčilení je tu však značné. (Okresní hejtman: Dr. Polák).⁴³

Ve Šternberku je demonstrace vykoupena lidskými životy: „ Jak jsem již 3. března 1919 telefonicky oznámil, byla na den 4. března 1919 oznámena ve Šternberku všeobecná stávka a svolán tábor lidu. Přípravy k tomu byly udrženy v

43 Nacionální demonstrace v Liberci při příležitosti zahájení práce rakouského národního shromáždění ve Vídni. IN: Harna J., Šebek J., Státní politika vůči německé menšině v období konsolidace politické moci v Československu, edice pramenů. Praha: Historický ústav, 2002 s. 73

tajnosti, že jsem se to dozvěděl teprve o 1/2 6 a sám jsem to sdělil zdejšímu okresnímu četnickému velitelství, které nevědělo ničeho.. Velitele zdejší posádky jsem požádal telefonicky o obsazení důležitých bodů města a o pochůzku silnějších hlídek městem na ráno 4. března... Když jsem 4. března ráno procházel o 8 hod. městem, abych shlédl situaci, podivil jsem se, že není nikde vidět vojáka.... Rovněž nebylo u hejtmanství a pošty ani vojáka, ani četníka, nařídil jsem okamžitý příchod všech volných četníků k hejtmanství, kde se situace stávala hroživou. Četníci přišli pozdě. Dav zatím vnikl do budovy a vyhnal úředníky. Já jsem se klidně zamknul a řekl skrz dvěře, že mně ani nenapadne zastavit úřadování. Když byly vypáčeny dvěře u předpokoje, zamknul jsem dvěře odtud do své úřadovny a i když tyto byly vypáčeny, odepřel jsem i tehdy odejít. Po delší hádce, kde jsem se snažil překřičet řvoucí dav „Nieder mit ihm, heraus mit ihm, nieder mit den Čechen, etc.“ musil jsem za stálých protestů ze své strany a stálého spílání a plivání opustit úřadovnu, poněvadž dav otevřel okna a jevil velkou chuť vyhodit mne jimi ven. Zatím bylo také na poště úřadování přerušeno a později vyklizen také soud, kde byli 4 vojáci odzbrojeni.. Když jsem přišel k tabákové továrně, viděl jsem přicházeti od říšské silnice do města četu vojáků, na niž jsem počkal. Velitel této čety praporčík Zanáška mi sdělil, že jde do města zesílit tamní pohotovost. Vyličil jsem mu stručně situaci a požádal ho, aby nebylo použito zbraně... Když jsem dospěl k nádraží asi mezi 3/4 10. a 10. hod., zaslechl jsem již z města výstřely... Ve městě se zatím dle sdělení jednotlivých vojáků a praporčíka Rossnera a Zanášky přihodilo toto: Rossnerův oddíl byl obklíčen, bylo na něj pokřikováno a jemu spíláno a byl útočníky odzbrojen, když přicházel oddíl Zanáškův. I tento oddíl byl obklíčen a napaden, použil však zbraně až teprve tehdy, když jeden z útočníků naplil na svobodníka a se slovy „nieder mit den Čechen“, ho z bezprostřední blízkosti střelil do hlavy, takže tento mrtev klesl k zemi. Po této ráně mužstvo bez povelu vystřelilo do davu a klestilo si ústup. Na ústupu bylo mužstvo odstřelováno z domů i z ulice a dorazilo rozptýleně k nádraží... Jako bezpečnostní opatření jsem vyhláškami, které již po 4. hodině odpolední byly nalepeny, nařídil zavírání domů, průchodů, hospod a kaváren o 6. hod. večerní, zakázal výčep lihových nápojů a pobyt na ulicích po 6. hodině večerní. Klid od událostí shora vyličených porušen nebyl, zatčeno bylo dosud 60 osob. Pohřeb civilních mrtvol je v sobotu dopoledne, příslušní bezpečnostní opatření budou dohodnuta s místním velitelem setníkem Novákem. Dodatečně se

dovídám, že praporčík Zanáška vojenským úřadům oznámil, že rozkaz ke střílení dal - nestřílelo tudíž jeho mužstvo bez rozkazu. (Správce úřadu: dr. Krajtl v. r.)⁴⁴

Incident vyvolá široký ohlas mezinárodní veřejnosti a česká strana, ve snaze vysvětlit celou událost, argumentuje německými provokacemi a organizováním vzpoury vůči české správě, do níž má být zapojeno také rakouské vedení. Pro tato závažná obvinění je ustanovena vyšetřovací komise, jež ovšem k žádnému podněcování ze strany Rakouska podklady nenalezne.⁴⁵

Ačkoliv česká strana nebude za celý incident nijak mezinárodněprávně sankcionována, poslouží tato tragédie v budoucnu německonacionálním stranám jako politické odůvodnění nereálnosti českoněmeckého soužití.

44 Protistátní demonstrace německého obyvatelstva ve Šternberku. IN: Harna J., Šebek J., Státní politika vůči německé menšině v období konsolidace politické moci v Československu, edice pramenů. Praha: Historický ústav, 2002 s. 75

45 Beran J., Odepřená integrace, 1. vydání. Praha: Pulchra, 2009, s. 83 - 84

3. Versailleský mírový systém

Mocenské uspořádání poválečné Evropy je projednáváno na pařížské konferenci (18. 1. 1919 – 21. 1. 1920), mírovém setkání vítězných a poražených států první světové války. Rozhodující slovo zde náleží vítězným mocnostem (USA, Velké Británii, Francii, Itálii a Japonsku), tedy zemím (s výjimkou Japonska), které základ československého státu uznaly ještě před ukončením války.⁴⁶ Vzhledem k tomuto dlouhodobému postoji spojeneckých mocností, může československá politická reprezentace předpokládat naplnění svých (již dříve proklamovaných) územních požadavků. Jak se následně ukáže, při jejich formulaci se skutečně ničím neomezuje. Naopak německorakouský stát, k němuž se hlásí německé provincie na území Čech, předkládá veškeré své požadavky v minimalistické podobě, vědom si svého postavení poraženého státu.⁴⁷

3. 1. Stanovení československých hranic

Nově vzniklý československý stát reprezentuje na konferenci společná delegace v čele s ministerským předsedou K. Kramářem. Jako mluvčí celé skupiny je zvolen ministr zahraničí E. Beneš. Územní požadavky československého státu, více či méně realistické, předloží delegace v jedenácti rozkladech (memorandech)⁴⁸. Podle těchto má být československému národu přiřknuto historické území Čech, Moravy, Slezska (též Těšínsko) a celé Slovensko, jehož hranice jsou v memorandech výrazně posunuty na jih. Zároveň je požadováno připojení Podkarpatské Rusi, Vitorazska a Valticka (při hranicích s Rakouskem) a Kladska, Hlučínska a Hlubčicka (při hranicích s Německem). Zcela nereálným se jeví návrh na vytvoření koridoru, jenž by měl československý stát spojit s jižními Slovany (Srbskem). Takto formulované územní zájmy hájí

46 Uznány jsou nejprve československé legie jakožto armáda spojeneckých mocností, později také Československá národní rada (politická reprezentace v emigraci) jako základ budoucí vlády československého státu, a to Velkou Británií v srpnu, USA v září a Francií a Itálií v říjnu roku 1918.

(Sládek M., Němci v Čechách, 1. vydání. Praha: Pragma, 2002, s. 24)

47 Velkou zásluhu na racionální formulaci územních nároků německorakouského státu má jeho kancléř, Karl Renner, představitel sociálně demokratického politiky. Jediný požadavek od něhož nebude ochoten ustoupit je připojení Jižních Čech a Jižní Moravy k Dolním, Horním Rakouskům a uspořádání plebiscitu tam, kde je možné opírat se o právo na sebeurčení. (Brügel J. W., Češi a Němci 1918 – 1938, 1. vydání. Praha: Academia, 2006, s. 149)

48 Brügel J. W., Češi a Němci 1918 – 1938, 1. vydání. Praha: Academia, 2006, s. 145

delegace historickoprávními, strategickými, ale také politickými a ekonomickými důvody. Argumenty se nakonec ukazují jako dostatečně silné, neboť požadavky budou ve své většině naplněny.⁴⁹

Definitivní uspořádání hranic československé republiky a sousedních států je upraveno v mírových smlouvách. Pro oblast československo – německou smlouvou Versailleskou (1919), pro československo – rakouskou oblast smlouvou Saint – Germainskou (1919) a pro československo - maďarskou oblast smlouvou Trianonskou (1920). Neratifikovaná Sevreská smlouva dále popisuje hranice s Rumunskem a Polskem. Problematické oblasti Těšínska, Oravy a Spiše budou vyřešeny rozhodnutím konference velvyslanců, v letech 1920 a 1924.⁵⁰

3. 2. Memoire III

Významným úkolem Versailleské konference, jenž vyvstane při vytyčování hranic jednotlivých států, je řešení národnostní otázky. Etnické složení Evropy bylo po staletí modifikováno migračními vlnami. Nyní je zde obyvatelstvo promícháno v takové míře, že je téměř nemožné vytvořit národnostně homogenní stát. Československá republika není v tomto směru výjimkou. Kromě jiných národností zde žije silná německá menšina, odhodlaná ve své převážné části bojovat za nezávislost na nově vzniklém státě. Na konferenci je zastoupena zemským hejtmanem Německých Čech R. Lodgmanem a jeho zástupcem J. Seligerem (členové podkomise pro sudetské Němce při rakouské delegaci).⁵¹

Československá delegace, ve snaze zamezit odtržení německých (převážně průmyslových) oblastí, předkládá vlastní tezi uspořádání národnostních poměrů. Ta je obsahem třetího Benešova memoranda („Memoire III“), pod názvem „Problematika Němců v Čechách“. Autor zde vysvětluje nezbytnost udržení celistvosti českých zemí, opírajíce se přitom o historické, strategické, hospodářské, politické a jiné důvody. Zároveň upozorňuje na nedostatky posledního sčítání obyvatel (1910). Podle Beneše jsou výsledky rakousko - uherského průzkumu značně nadnesené (ve prospěch německého etnika), neboť na počátku 20. století byl kritériem příslušnosti k národnostním skupinám tzv. obcovací jazyk (dorozumívací jazyk obyvatel, v tomto případě

49 Malý K. a kol., Dějiny českého a československého práva do roku 1945, 3. vydání. Praha: Linde, 2005 s. 337

50 tamtéž s. 338

51 Sládek M., Němci v Čechách, 1. vydání. Praha: Pragma, 2002, s. 32 - 33

němčina), jímž ovšem bylo české obyvatelstvo nuceno komunikovat. Podle memoranda má tedy ve skutečnosti na území Čech žít o 800 000 až 1000 000 německých obyvatel méně. Sčítání z roku 1921 však takové tvrzení vyvrátí a celý incident je německonacionálními přívrženci označen za záměrnou mystifikaci ze strany československé delegace.⁵²

Dokument také pro potvrzení teze, že zde není plná podpora pro odtržení německých provincií od Čech, uvádí případ německých dělníků z Chebu, kteří na svém společném shromáždění měli žádat zachování celistvosti československého státu. Jak se později ukáže, žádné takové setkání nikdy v Chebu neproběhlo.⁵³

Benešovo „Memoire III“ je tedy značně tendenční a ve svých prvcích nepřesné. Je ovšem otázka, zda jej lze označit za lživý dokument škodící německé menšině, jak je později prezentováno německými nacionálními stranami. Jeho faktické nepřesnosti nejsou pravděpodobně dílem záměrné mystifikace, spíše praktické nemožnosti opřít se o důvěryhodné prameny. Ostatně nebude to Benešovo memorandum, na jehož základě se hranice skutečně určí. Vítězné mocnosti se při svém rozhodování budou řídit především důvody hospodářskými (německé průmyslové oblasti jsou ekonomicky navázány na vnitrozemský zpracovatelský průmysl a naopak), geografickými (pohoří obývané převážně německou menšinou je ze strategického hlediska důležité pro případnou obranu československé republiky), politickými (čeští Němci jsou dlouhodobě politickou součástí Čech) a bezpečnostními.⁵⁴

3. 3. Mezinárodní smlouva o ochraně menšin

Versailleský mírový systém uspořádá Evropu do mnoha malých států, na jejichž území náhle vyvstane problém národnostních menšin. Západní mocnosti, vedeny nejistotou ohledně demokratičnosti nově vzniklých států, žádají zajistit menšinám alespoň obecně formulovanou ochranu. Státy se k tomuto mají zavázat smluvně. S celou iniciativou přicházejí americké židovské organizace, jež se obávají perzekuce své menšiny ve východních zemích.⁵⁵

Spojenci musí nejprve překlenout neochotu zejména Polska a Rumunska (ale v případě Československa též K. Kramáře) danou úmluvu přijmout. Státy se cítí

52 Brügel J. W., Češi a Němci 1918 – 1938, 1. vydání. Praha: Academia, 2006, s. 146 - 148

53 Brügel J. W., Češi a Němci 1918 – 1938, 1. vydání. Praha: Academia, 2006, s. 148

54 Brügel J. W., Češi a Němci 1918 – 1938, 1. vydání. Praha: Academia, 2006, s. 156

55 Brügel J. W., Češi a Němci 1918 – 1938, 1. vydání. Praha: Academia, 2006, s. 159 - 160

dotčeny projevenou nedůvěrou. Nakonec je vypracována smlouva s Polskem, ostatní smlouvy ji svým obsahem napodobí.⁵⁶

Československo smlouvu uzavírá na podzim roku 1919 - „*Smlouva mezi čelními mocnostmi spojenými i sdruženými a Československem, podepsaná v Saint - Germainen Layen dne 10. září 1919.*“⁵⁷

Smlouva ve svém druhém článku stanoví: „*Československo se zavazuje, že poskytne všem obyvatelům úplnou a naprostou ochranu jejich života a jejich svobody bez ohledu na jejich původ, státní občanství, jazyk, rasu nebo náboženství.*

Všichni obyvatelé Československa budou mít právo, aby volně vyznávaly jak veřejně, tak soukromě jakékoliv vyznání, náboženství nebo víru, jejichž vykonávání nebude v neshodě s veřejným pořádkem a dobrými mravy.“⁵⁸

Značně důležitým se později ukazuje čl. 7, a to ohledně možnosti ustanovit oficiální jazyk (viz. jazykový zákon) a práva na přístup do veřejných funkcí: „*Všichni státní občané českoslovenští budou si rovni před zákonem a budou požívatí stejných práv občanských a politických bez ohledu na rasu, jazyk nebo náboženství.*

Rozdíl v náboženství, víře nebo vyznání nemůže být žádnému státnímu občanu československému na závalu, pokud jde o požívání práv občanských a politických a zejména pokud jde o přístup do veřejné služby, úřadů a k hodnostem nebo o vykonávání jakékoliv živnosti nebo povolání.

Státním občanstvím nebude ukládáno žádné omezení, pokud jde o volné užívání jazyka ať ve stycích soukromých neb obchodních, či ve věcech týkajících se náboženství, tisku neb veřejných projevů jakéhokoliv druhu, ať ve veřejných shromážděních.

Jestliže by vláda československá zavedla nějaký oficiální jazyk, bude přesto poskytnuta příslušníkům československým jiného jazyka než českého přiměřená možnost, aby před soudy používali svého jazyka, jak ústně tak písemně.“⁵⁹

Článek 8. dále umožňuje zřizování menšinových škol. „*(...) Zvláště budou mít stejné právo, aby vlastním nákladem zakládali, řídili a pod dozorem měli ústavy lidumilné, náboženské, neb sociální, školy a jiné ústavy výchovné s právem*

56 Brügel J. W., Češi a Němci 1918 – 1938, 1. vydání. Praha: Academia, 2006, s. 159 - 160

57 Sbirka zákonů a nařízení státu československého, 1921, č. 508

58 Smlouva mezi čelními mocnostmi spojenými i sdruženými a Československem, podepsaná v Saint – Germain – en – Laye dne 10. září 1919, čl. 2. IN: Ústavní listina. Praha 1929 s. 313

59 Tamtéž čl. 7 s. 316

používati tam volně svého jazyka a svobodně tam vykonávati své náboženství.“⁶⁰

„Pokud jde o veřejné vyučování, poskytne vláda československá v městech a okresích, v nichž je usedlý značný zlomek československých státních příslušníků jiného jazyka než českého, přiměřené možnosti zajišťující, aby se dětem těchto československých příslušníků dostalo vyučování v jejich vlastní řeči (...)

V městech a okresích, v nichž je usedlý značný zlomek příslušníků československých, náležejících k menšinám ethnickým, náboženským neb jazykovým, zabezpečí se těmto menšinám slušný podíl v požitku a v použití částek, které mají býti vynaloženy na výchovu, náboženství neb lidumilnost z veřejných fondů podle rozpočtu státního, rozpočtů obecních neb jiných.“⁶¹

Současně se Československo zaváže, že části této smlouvy věnující se ochraně menšin budou podléhat kontrole Společnosti národů.⁶²

60 Smlouva mezi čelnými mocnostmi spojenými i sdruženými a Československem, podepsaná v Saint – Germain – en – Laye dne 10. září 1919, čl. 8. IN: Ústavní listina. Praha 1929 s. 317

61 Tamtéž čl. 9 s. 318

62 Tamtéž čl. 14 s. 320

4. Ústava 1920

Zákon o prozatímní ústavě, obecně upravující neodkladné záležitosti, brzy přestává potřebám mladé republiky stačit. Proto s přeměnou Národního výboru v Národní shromáždění, zákonodárny orgán kompetentní k vytváření norem, začínají přípravné práce na nové ústavě. Situace na domácí scéně tomu ovšem není zcela nakloněna. Od počátku provázejí celý ústavodárny proces neshody mezi československou politickou reprezentací a německou menšinou. Ač jsou podepsány mírové smlouvy (a tím nuceně ukončeny iredentistické snahy Němců), nemá německá menšina v československém zákonodárném sboru doposud žádného zástupce. Je jí tím znemožněno podílet se nejenom na tvorbě „obyčejných“ zákonů ale také zákonu základního, věnujícího se komplexněji problematice menšin, ústavy. Řešení celé situace neprospívá ani skutečnost, že do funkce ministerského předsedy nastoupí po K. Kramářovi sociální demokrat J. Tusař. Ten je svým předchůdcem často napadán za neutralitu v českoněmeckých vztazích. V boji o své politické postavení volí nakonec pronárodní politiku. Tak tomu dopadne také na schůzce českých Němců (zastoupených J. Seligerem, Czechem, Karlem Čermakem a Straussem) a vlády, která se koná 20. prosince 1919. Reprezentace německé menšiny zde žádá zastoupení v zákonodárném sboru, aby tak mohla participovat na přípravě nové ústavy. Ministerský předseda však s poukazem na nedávné jednání německé strany (tedy snahy o odtržení) požadavek odmítá.⁶³

Ústavní zákon, č. 121/1920 Sb. Z a n., z 29. února 1920 tedy bude dílem výlučně československé politické reprezentace.

4. 1. Práva menšin

Ačkoliv národnostním menšinám, nacházejícím se na území československé republiky, nebyla dána příležitost spolupracovat na vzniku nové konstituce, neznamena to, že by ústava svým obsahem menšinové národnosti diskriminovala nebo československý národ privilegovala. O výsadním postavení Čechů a Slováků zde není ani zmínka, naopak je výslovně proklamována rovnost všech obyvatel

63 Brügel J. W., Češi a Němci 1918 – 1938, 1. vydání. Praha: Academia, 2006, s. 184 - 188

bez ohledu na jejich vyznání, jazyk či rasu.⁶⁴

Autoři se při tvorbě nové konstituce inspirovali především vzorem americkým (preambule), francouzským (postavení prezidenta republiky) a rakouským (katalog občanských práv – Prosinčová ústava 1867)⁶⁵.

Ústavní listinu uvádí preambule, v níž se československý národ zavazuje plnit ústavu a jiné zákony v duchu svých dějin a zásad práva na sebeurčení, dále uvozovací zákon, upravující platnost dosavadních norem. Ústava samotná je rozdělena do šesti hlav. První hlava se týká základních ústavních otázek, druhá moci zákonodárné, třetí moci výkonné (vlády a prezidenta republiky), následuje úprava moci soudní, hlava pátá se zabývá základními lidskými právy a občanskými svobodami a hlava šestá zakotvuje práva menšin (národních, rasových a náboženských).

Pro vývoj českoněmeckého společenství jako společenství dvou rovnoprávných partnerů jsou důležitá především ta ustanovení nové konstituce, která umožní německé menšině participovat na státní moci (a přijmout tak odpovědnost za budoucnost společného státu) a zároveň ustanovení, která ji podporují v kulturní a jazykové svébytnosti. V těchto souvislostech je potřeba zmínit nově upravené aktivní a pasivní volební právo do Národního shromáždění, zaručené všem občanům republiky (ve svém důsledku to znamená konečné oprávnění německé menšiny k politickému zastoupení v nejvyšších orgánech československého státu).

Dále práva zakotvená v hlavě páté, tedy především rovnost obyvatel bez ohledu na jejich rasu, víru, státní příslušnost či jazyk, právo občanů usazovat se a nabývat majetek kdekoli na území republiky, nedotknutelnost vlastnictví, právo shromažďovací, spolkové, petiční, svoboda vědeckého bádání, svědomí, vyznání a projevu mínění a samozřejmě celou šestou hlavu ústavy, věnující se problematice menšin.⁶⁶

Jejím prostřednictvím jsou do československého právního řádu převzaty závazky vyplývající z mezinárodní smlouvy o ochraně menšin (viz. podkapitola 3. 3.). Především se zde zaručuje rovný přístup k veřejným funkcím bez ohledu na víru, náboženství a jazyk uchazeče o daný post. Dále jsou menšinám přislíbena

64 Brügel J. W., Češi a Němci 1918 – 1938, 1. vydání. Praha: Academia, 2006, s. 191 - 192

65 Malý K. a kol., Dějiny českého a československého práva do roku 1945, 3. vydání. Praha: Linde, 2005, s. 345

66 Malý K. a kol., Dějiny českého a československého práva do roku 1945, 3. vydání. Praha: Linde, 2005, s. 351

jazyková práva a umožněno zřizování škol s vyučováním v menšinovém jazyce. Na kulturní a vzdělávací akce mají být uvolněny příslušné dotace z veřejných fondů. Detailnější úprava jazykové otázky je svěřena zvláštnímu zákonu.⁶⁷

4. 2. Jazykový zákon

Zákon č. 122/1920 Sb. z. a n., jazykový zákon, je přijat 29. února jako součást ústavní listiny na základě § 129 ústavy. Stejně jako při ústavodárném procesu, ani zde není národnostním menšinám dána příležitost podílet se na jeho vzniku. Zákon upravuje používání jazyka ve veřejné sféře (při styku s úřady, soudy aj.), jazyk používaný v soukromí, náboženství, při kulturních akcích a hospodářských stycích je naopak zcela v kompetenci národnostních menšin.⁶⁸

Ve svém prvním paragrafu zákon proklamuje, že: „*Jazyk československý jest státním, oficiálním jazykem republiky.*“⁶⁹ V následujících odstavcích je rozebráno, co se státním, oficiálním jazykem myslí: „*Jest tedy zejména jazykem v němž se (...) děje úřadování všech soudů, úřadů, ústavů, podniků a orgánů republiky, konají se vyhlášky a zevní označení*“, dále „*v němž upraven jest hlavní text státovek a bankovek*“ a „*jehož používá branná moc při velení a jako jazyka služebního.*“⁷⁰ O definici československého jazyka jako jazyka státního, oficiálního se od počátku velmi diskutovalo. Zatímco umírněná politická reprezentace požadovala označení jazyka za oficiální, zcela v duchu Versailleské smlouvy, národně zaměřené strany v čele s K. Kramářem trvaly na označení národní. Výsledek je tedy kompromisem obou skupin.⁷¹

Hlavním úkolem jazykového zákona nebylo ovšem pouze proklamovat výsadní postavení československého jazyka, ale především upravit možnost používání menšinových jazyků ve veřejném styku. Podle § 2 jazykového zákona mohou příslušníci menšiny v okrese, kde mají minimální 20% zastoupení, činit podání k úřadům, soudům a jiných státním orgánům ve svém jazyce a příslušný státní úřad je povinen vyhotovit odpověď v obou jazycích. Paragraf 5 zákona dále určuje, že: „*Vyučování ve všech školách, zřízených pro příslušníky národních*

67 Brügel J. W., Češi a Němci 1918 – 1938, 1. vydání. Praha: Academia, 2006, s. 191

68 Beran J., Odepřená integrace, 1. vydání. Praha: Pulchra, 2009, s. 140 - 141

69 Zákon č. 122/1920 Sb. IN: Harna J., Šebek J., Státní politika vůči německé menšině v období konsolidace politické moci v Československu, edice pramenů. Praha: Historický ústav, 2002 s. 200

70 tamtéž

71 Brügel J. W., Češi a Němci 1918 – 1938, 1. vydání. Praha: Academia, 2006, s. 197 - 198

menšin, děje se jejich jazykem, rovněž kulturní instituce pro ně zřízené spravují se tímto jazykem (čl. 9. smlouvy St. Germainské).⁷²

⁷² Zákon č. 122/1920 Sb. IN: Harna J., Šebek J., Státní politika vůči německé menšině v období konsolidace politické moci v Československu, edice pramenů. Praha: Historický ústav, 2002 s. 200

5. Dvacetiletí společného státu

První léta existence nově vzniklé Československé republiky nejsou pro německé obyvatele nijak jednoduchými. Dosavadní privilegia, jimiž byli obdařeni, jsou postupně likvidována státními normami, sledujícími především prospěch republiky jako celku. Proto už v roce 1919 dochází k uzavření prvních německých škol a v následujících letech má proces eliminace německého školství pokračovat⁷³. Jazykový zákon z roku 1920 prohlásí jediným oficiálním, státním jazykem československý jazyk, což je německou menšinou vnímáno jako porušení národnostních práv (zvláště s přihlédnutím k tomu, že v často kritizované rakouské monarchii žádný oficiální jazyk nikdy ustanoven nebyl)⁷⁴. Také v oblasti hospodářství bude původní německý prvek (především pozemkovou reformou) oslaben a nahrazen českou účastí. I přes to nebo právě proto lze průběh dvacátých let popsat jako postupnou přeměnu německého negativistického postoje v postoj aktivní, projevující se v konstruktivní spolupráci s československou politickou reprezentací.

5. 1. Politika 20. let

První léta československé politické scény provází zřetelné dilema, jak vybudovat moderní, proevropsky založený stát, jednající vůči všem svým příslušníkům stejně (koncepce Masarykova⁷⁵) a současně zabezpečit vlastnímu národu jistá privilegia.⁷⁶ K tření těchto dvou přístupů bude docházet po celý vývoj republiky.

5. 1. 1. Německé politické strany

Podepsáním mírové smlouvy s Rakouskem jsou definitivně zmařeny naděje českých Němců na odtržení. Političtí představitelé dosavadních čtyř provincií

73 Brügel J. W., Češi a Němci 1918 – 1938, 1. vydání. Praha: Academia, 2006, s. 194

74 Beran J., Odepřená integrace, 1. vydání. Praha: Pulchra, 2009, s. 143

75 „Stát náš nejenže musí být demokratický, on nedemokratický ani být nemůže. Srovnáváje nás s Amerikou, řekl jsem, že nemáme dynastie, nemáme národní šlechty, nemáme tradice starého militaristického vojska a nemáme církve tak politicky uznávané, jako ji uznávaly státy staré, zejména absolutistické, caristické, teokratické. Již proto náš nový stát musil být demokratickou republikou (...) Náš demokratism posud byl negativní, negující rakouský absolutism, teď však se musí stát pozitivním, to, čeho jsme hájili jako ideálu, musí se teď stát skutkem. Nebude to snadné.“ (Masaryk T. G., O demokracii, svazek druhý. Praha: Melantrich, 1991, s. 101)

76 Brügel J. W., Češi a Němci 1918 – 1938, 1. vydání. Praha: Academia, 2006, s. 212

opouštějí své posty v rakouském parlamentu a navracejí se do vlasti bojovat za národní cíle v rámci zde utvořených politických stran. Zároveň jednotlivé strany formulují své politické programy. V nich především žádají, a to napříč politickým spektrem, německou autonomii. Jinak je ovšem, pro jejich velkou škodu, nespojuje mnoho společného. Zatímco pravicové strany i nadále prosazují realizaci práva na sebeurčení a zdržují se uznat hranice nově vzniklého státu, levicově zaměřené strany se svých separatistických zájmů vzdávají a dále se zabývají „pouze“ autonomií v rámci republiky.⁷⁷

Pravicové strany reprezentuje v období první republiky především Německá nacionální strana (Deutsche Nationalpartei, DNP) v čele s Rudolfem Lodgmanem von Auen a protonacistická Německá nacionálně socialistická dělnická strana (Deutsche Nationalsozialistische Arbeiterpartei, DNSAP) zastupovaná Hansem Krebsem, Hansem Knirschem a Rudolfem Jungem. Levicovou politiku českých Němců představuje Německá sociálně demokratická dělnická strana (Deutsche Sozialdemokratische Arbeiterpartei, DSAP). Jako první strana pochopí směřování mírové konference a ve snaze zajistit alespoň nějaké německé cíle se etabluje mezi československé politické strany. Na svém sjezdu v Teplicích – Šanově, uskutečněném v rozmezí 30. srpna - 3. září 1919, sociálně demokratičtí politici opustí myšlenku realizace práva na sebeurčení, tak jak ji prosazovali společně s německými nacionály v roce 1918, tedy úplné odtržení německých oblastí, a přijímají program teritoriální a personální autonomie. Bude to také tato strana, která na počátku republiky, v době sociálních nepokojů, zaujme na základě svého smíšeného (pronárodního i prosociálního) postoje přední postavení v německé politice. V jejím čele stojí Josef Seliger, od roku 1920 dr. Ludwig Czech. Další německou stranou působící na území republiky je Německá křesťansko sociální lidová strana (Deutsche Christlichsoziale Volkspartei, DVP). Jedná se o stranu podporující demokratické zřízení, jež od počátku, prostřednictvím svého dlouholetého zastupitele prof. dr. R. Mayr – Hartinga, spolupracuje s českou politickou scénou. Posledními představiteli německé politiky je strana agrární, tedy Svaz zemědělců (Bund der Landwirte, BdL), dále Německá demokratická strana svobodomyšlná (Deutsch – demokratische Freiheitspartei, DDFP), jež je pozůstatkem kdysi mocné liberální německé strany, a Německá živnostenská

77 Beran J., Odepřená integrace, 1. vydání. Praha: Pulchra, 2009, s. 95 - 96

strana (Deutsche Gewerbetepartei, DGP).⁷⁸

5. 1. 2. První parlamentní volby

Parlamentní volby z dubna roku 1920 znamenají pro německou menšinu dlouho očekávanou příležitost dosadit do státních orgánů své zástupce. Ačkoliv je se zavedením nových volebních okresů německým stranám ubráno mandátu, stále ještě se svými 70 křesly z celkových 300 mírně překračují skutečný podíl německého obyvatelstva v Československu.⁷⁹ Voleno je na základě všeobecného, rovného, tajného volebního práva a poprvé mají možnost volit také ženy. I přes úbytek obyvatelstva v důsledku válečných skutečností jde k volebním urnám až třikrát více občanů nežli v roce 1911.⁸⁰

Výsledek voleb v podstatě koresponduje s volbami do zastupitelstev samospráv. Československá sociálně demokratická strana dělnická (ČSDSD) získává v Českých zemích 1 080 179 hlasů, což tvoří 33,4 % hlasů českého voličstva (na Slovensku se svými 510 341 hlasy porazí Hlinkovu stranu), další z levého bloku stran, Československá strana socialistická, obdrží 500 821 hlasů, tedy 11,8 % československých a 8,1 % všech hlasů. Modráčková Socialistická strana československého lidu pracujícího dosahuje 1,4 % všech hlasů. Dohromady získávají socialistické strany přes 50 % všech českých a slovenských hlasů. Z nesocialistických strana uspěje především Republikánská strana československého venkova a Domoviny (RSČV) s 845 663 československými hlasy a lidovci (14,3 % českých hlasů). Národní demokracie získává pouze 6,25 % všech hlasů.⁸¹

Německé strany zaznamenávají ve volbách do parlamentu nebývalý úspěch. Sociální demokracie obdrží 48,7 % hlasů německého voličstva a získává tím 31 mandátů. Lidovci a agráři mají dohromady 28,1 % hlasů, tedy 9 mandátů pro lidovce a 13 pro agráři. Nejhuře dopadají nacionalistické strany. Dosahují 23,2 % hlasů a obsazují tak 11 (DNP) a 5 (DNSAP) křesel v parlamentu.⁸²

Voliči obou táborů (československého a německého – vzájemně si tyto tábory nekonkurují, mají zcela odlišný program) tedy dají jasně najevo, že pro nacionální strany není v demokratické republice prostor. U voličů německé menšiny hraje ovšem důležitou roli skutečnost, že národní cíle mají ve svých programech

78 Beran J., Odepřená integrace, 1. vydání. Praha: Pulchra, 2009, s. 99 - 104

79 Tamtéž s. 117

80 Kárník Z., České země v éře první republiky, díl první, 2. vydání. Praha: Libri, 2003, s. 124

81 tamtéž s. 125

82 Beran J., Odepřená integrace, 1. vydání. Praha: Pulchra, 2009, s. 117

všechny strany, tedy i levý blok. Nacionálních požadavků tak může být dosaženo prostřednictvím těchto stran.⁸³

5. 1. 3. Negativistický postoj německých poslanců

První projevy německých poslanců na půdě společného parlamentu se nesou v duchu kritiky dosavadního počínání československé politické reprezentace. Především jsou jí vytýkány centralistické tendence. Všechny německé strany trvají na autonomii národnostních oblastí (především těch německých), konkrétní obraz této autonomie se ovšem liší s ohledem na politický program každé z nich. Dále jsou německými poslanci zpochybněny dosavadní zákony (jež byly vydány bez účasti národnostních menšin Revolučním národním výborem a do voleb též Revolučním národním shromážděním) a je požadována jejich revize.⁸⁴

Již na prvním zasedání parlamentu, 1. června 1920, vystupuje se státoprávním prohlášením Německého parlamentního svazu německonacionální poslanec dr. Lodgman.⁸⁵ Ve svém projevu se mimo jiné zabývá vznikem samostatného československého státu, přičemž zdůrazňuje, že přičlenění německých provincií nebylo dílem společné vůle obou národů, ale pouze české strany. Německé menšině nebylo umožněno realizovat právo na sebeurčení. Dále poslanec vyslovuje nesouhlas s dosavadním zákonodárstvím, jež vzniklo bez německé účasti: „*Veškeré československé zákonodárství i s oktroyovanou ústavou znamená zřejmé porušení menšinové smlouvy ochranné. Proto prohlašujeme slavnostně, že žádný z těchto zákonů, jako pro nás závazný, neuznáváme.*“ V závěru svého projevu dr. Lodgman proklamuje: „*Nikdy neuznáme Čechy za pány jako sami se nepoddáme co otroci v tomto státě. Neprávo nemůže tisíciletou praxí býti změněno v právo, dokud není uznáno samotnými dotčenými na základě svobodného rozhodnutí a proto prohlašujeme slavnostně, že nikdy neustaneme domáhati se sebeurčení našeho národa a že je pokládati budeme za nejvyšší zásadu všech našich akcí a našeho poměru k tomuto státu (..)*“⁸⁶

Druhý den se ujímá slova J. Seliger, vůdčí osobnost německých sociálních

83 tamtéž

84 Beran J., Odepřená integrace, 1. vydání. Praha: Pulchra, 2009, s. 120

85 Beran J., Odepřená integrace, 1. vydání. Praha: Pulchra, 2009, s. 120

86 Státoprávní prohlášení přednesené poslancem dr. Lodgmanem za Německý parlamentní svaz v Poslanecké sněmovně 1. června 1920 v rámci rozpravy o vládním prohlášení k otevření Národního shromáždění. IN: Beran J., Odepřená integrace, 1. vydání. Praha: Pulchra, 2009, s. 377

demokratů. Jeho prohlášení se od projevu dr. Lodgmana výrazně liší. Ačkoliv je také jím kritizováno poválečné uspořádání, sám ve svém projevu předestírá možnost řešení národnostních rozepří v rámci společného státu: „Zrušení každé národnostní cizovlády a odstranění byrokratického systému, tudíž ustavení národů co samosprávné korporace s právem samosprávy svých národních záležitostí, národnostně ohraničené, demokratické správní organizace za účelem místní správy školství, vzdělávacích, výchovných a kulturních ústavů, jakož i všech humanitních zařízení každé národnosti – to jest bezprostřední cíl našeho boje.“⁸⁷

Výtky německých politických kruhů dále shrnuje ve svém vystoupení dr. Bruno Kafka, poslanec Německé demokratické strany svobodomyšlné. Za zásadní nespravedlnosti uplatňované vůči německé menšině považuje: reorganizaci dosavadních volebních okresů (jež Němcům přinesla méně mandátů), jazykový zákon, uzavírání německých základních škol, pozemkovou reformu, branný zákon, župní územní zřízení (které neodpovídá národnostním poměrům), centralismus Československa aj. Ve svém vystoupení také popírá tradiční představu německé menšiny jako skupiny s mnohými privilegii. Kafka naopak připomíná posledních 50 let, v nichž Němci vedli především obranný zápas.⁸⁸

Na podzim roku 1922 je v parlamentu předložen návrh na volbu 24členného výboru, jež se má zabývat národnostní politikou Československa. Návrh je podepsán 117 poslanci, přičemž na jeho přípravě participují strany: DSAP, DNSAP, německé měšťanské strany, čeští nezávislí socialisté, maďarští sociální demokraté, maďarské občanské strany, slovenští lidovci, a KSC. Tedy především strany národních menšin. Parlament, v němž mají převahu vládní strany, se návrhem odmítne zabývat.⁸⁹

Jak je z postupu obou stran zřejmé, nebyla zde na počátku parlamentního soužití jakákoliv snaha o vzájemné porozumění. Německá strana i nadále trvá na autonomii, česká strana naopak odmítá jakékoliv autonomní tendence. Situaci vzájemných českoněmeckých vtaů dále komplikuje řada zákonů, jež ve svém důsledku ruší mnohá dosavadní privilegia německé menšiny.

87 Státoprávní prohlášení německých sociálních demokratů (DSAP), přednesené jejich předákem Seligerem 2. června 1920. IN: Beran J., Odepřená integrace, 1. vydání. Praha: Pulchra, 2009, s.380

88 Beran J., Odepřená integrace, 1. vydání. Praha: Pulchra, 2009, s. 128 - 129

89 tamtéž s. 130 - 131

5. 2. Oslabování německého postavení

V průběhu prvních let existence republiky dochází k vyrovnávání českoněmeckých pozic. Děje se tak zejména v hospodářství. Změny čekají německou menšinu ovšem též v oblasti školství a samosprávy.

Příkladem daného procesu je pozemková reforma, byť její prvotní účel směřuje k vyrovnávání pozic sociálních, nikoliv národnostních.

Podstata pozemkové reformy spočívá v konfiskaci majetku větším než 150 ha zemědělské a 250 ha veškeré půdy a v jeho následném přerozdělení. Zabírání půdy se tedy dotýká veškerého majetného obyvatelstva, v této době především německé národnosti. Principy přerozdělování ovšem již tak jasné nejsou. Do roku 1925 obdrží němečtí žadatelé zhruba 0,25 % přerozdělované zemědělské půdy, 0,40 % lesnické půdy (společně s Maďary) a 1,8 % půdy volně prodejné. Tedy opravdové minimum (Lacina to ve své knize odůvodňuje tím, že Němci obývají horské pásmo, kde příliš zemědělské půdy k přidělení není⁹⁰). Vzhledem k tomu, že je přerozdělování půdy zcela v režii Státního pozemkového úřadu, jehož rozhodnutí jsou soudy nepřezkoumatelná, nemůže se německá strana svých nároků nikde dovolat. Naproti tomu tam, kde soudní přezkum možný je, tedy u přidělení půdy do vlastnictví pro dlouhodobé nájemce, je německá strana se svými požadavky úspěšná.⁹¹

K oslabení pozic německého živlu dochází současně s pozemkovou reformou také na poli průmyslu a obchodu.

V zimě roku 1919 je uzákoněna povinnost nostrifikace průmyslových, obchodních a dopravních podniků. Majitelé akciových společností a společností s ručením omezeným, jež působí na území Československa, musí dle tohoto přenést svá sídla (povětšinou se nacházející ve Vídni) do republiky. Souběžně s nostrifikací probíhá také repatriace kapitálu, tedy při změně sídla zároveň československé banky skupují část přemísťovaných společností (či společnosti celé) a získávají v nich majetkovou účast. Celý proces nostrifikace a repatriace kapitálu je veden záměrem sjednotit československé hospodářství, tedy především snahou, aby byl kapitál těchto rakouských, říšskoněmeckých, maďarských a sudetských společností nahrazen českým prvkem. A dílo se daří.

90 Lacina V., Zlatá léta československého hospodářství, 1. vydání. Praha: Historický ústav AV ČR. 2000, s. 35

91 Beran J., Odepřená integrace, 1. vydání. Praha: Pulchra, 2009, s. 145, 148 - 149

Do roku 1924 je přeneseno na 133 sídel firem (z toho 117 akciových společností). Jmenovat lze kupř. Báňskou a hutní společnost, Prager Eisen – Industriegesellschaft, Škodovy závody. Upřednostnění pozic českého prvku v oblasti hospodářství zajišťuje stát také dalšími opatřeními jako je státní podpora pro zakládání českých podniků, státní podpora elektrifikace, podpora na výstavbu průmyslových závodů aj.⁹²

Vedle „počešťování“ hospodářských oblastí je německá menšina v Československu vystavena dalším skutečnostem. Mezi ty nejcitelnější patří omezování německého školství. Do podzimu roku 1920 je uzavřeno na 894 německých tříd (na tomto uzavírání ovšem výrazně participuje úbytek německého obyvatelstva způsobený dalekosáhlými důsledky války). Němci nyní také nemohou spravovat své školy. Místní školská rada je obsazována především českými zájemci. V neposlední řadě potom většina financí ze státního rozpočtu, směřuje do renovace českých škol.⁹³

Dalekosáhlý význam pro společné soužití obou národností bude mít dále rozhodnutí československé politické reprezentace ohledně správního uspořádání nově vzniklé republiky. Ta má být koncipována podle vzoru západních mocností, především Francie, jako centralistický stát. V důsledku tohoto jsou ve velké míře omezována dosavadní autonomní práva samosprávných celků.⁹⁴

Již provizorní ústava z roku 1918 ruší ve svém ustanovení zákonodárné právo zemských sněmů. Obdobně se postupuje při stanovení některých samosprávných práv obcí a okresů. Zatímco ve starém Rakousku upravovaly místní jednací a úřední jazyk obce a okresy, nyní je jazyková otázka svěřena jazykovému zákonu (ten jak bylo zmíněno, zavádí oficiální, státní jazyk československý). Současně je redukován počet statutárních měst (v převážné většině německých), jež disponují zvýšenou autonomií (zák. č. 210/ 1920 Sb. a č. 243 /1922 Sb.). Také finanční samostatnost obcí je omezena (zák. č. 334/1921 Sb.). Dosavadní kompetence obecní policie přecházejí na státní policii (zák. č. 165/ 1920 Sb.).⁹⁵

První pokus o decentralizaci republiky přináší zákon o župním zřízení (z. č. 126/1920 Sb. z. a n.), jenž je přijat současně s Ústavní listinou a ostatními zákony 29. února 1920.

92 Tamtéž s. 156 - 157

93 tamtéž s. 170 - 172

94 Beran J., Odepřená integrace, 1. vydání. Praha: Pulchra, 2009, s. 164

95 Beran J., Odepřená integrace, 1. vydání. Praha: Pulchra, 2009, s. 165

Republika má být dle tohoto rozdělena na 21 župních obvodů (9 v Čechách, 5 na Moravě, 1 ve Slezsku a 6 na Slovensku). V čele jednotlivých žup stojí vládou jmenovaný státní úředník, župan. Dále je plánováno zřízení župního zastupitelstva a výboru (stálý orgán zastupitelstva). Župní orgány disponují jistými kompetencemi (připravují statuty institucí, jež župa zřizuje; spravují vlastní majetek, se zmocněním vydávají prováděcí předpisy k zákonům aj.). Ve svém jednání mají být podřízeny ministerstvu vnitra (to může dát pokyn k rozpuštění zastupitelstva). Na Slovensku je zákon uveden v účinnost 1. ledna 1923, v českých zemích nikdy proveden nebude.⁹⁶

Reforma župního zákona z roku 1927 se následně navrácí k centralistickému, zemskému uspořádání.

Nahrazování německého kapitálu kapitálem českým (formou repatriace a kapitalizace) není zcela jistě projevem nacionálních tendencí představitelů československého státu. Spíše se jedná o pragmatické politické chování. Je potřeba odstranit cizí prvek, aby tak bylo možné vytvořit nezávislou československou ekonomiku. To, že se ve své většině jedná o německé obyvatele, je dokladem jejich původního výsadního postavení. Jinak tomu je v případě pozemkové reformy. Znevýhodnění německých žadatelů při rozdělování půdy v jejím rámci zcela jistě diskriminačním je (ač se tak děje na základě rozhodnutí pozemkového úřadu, nikoliv přímo na základě zákona) a nese v sobě nacionální prvky v podobě „odčinění Bílé hory.“⁹⁷

Zcela specifickou je potom problematika autonomie německých oblastí. V podstatě veškeré německé politické strany (opoziční i aktivistické) vznášejí v průběhu svého politického působení požadavek na autonomii, vždy s přihlédnutím k vlastnímu programu a politické síle v daném období. Postoj československé reprezentace v otázce jakékoliv formy autonomie německých oblastí je ovšem neměnný. Stát nepřipouští žádnou formu decentralizace (v podstatě myšlenku autonomie národnostních území přijme až v době ohrožení republiky v tzv. čtvrtém Benešově plánu).

96 Malý K. a kol., Dějiny českého a československého práva do roku 1945, 3. vydání. Praha: Linde, 2005, s. 389 - 392

97 Beran J., Odepřená integrace, 1. vydání. Praha: Pulchra, 2009, s. 148

5. 3. Sbližování

Snahy o smíření obou národních bloků na politické půdě jsou vedeny pragmatickými důvody zúčastněných stran. Němečtí poslanci doznají, že svým negativistickým postojem nevydobudou pro německou menšinu žádné národnostní cíle a stávají se ve svém jednání více aktivními, volí spolupráci s českou stranou. Současně československá politická reprezentace, vědoma si silného postavení německé menšiny na společném území, odpovídá na tento obrat ochotou ke společnému jednání.

V zásadě ovšem již od prvních let republiky jsou průběžně nabízeny (vždy podle postoje daného předsedy vlády) německým poslancům ministerské pozice. Dlouhodobě je tato myšlenka projednávána s německou sociální demokracií (jež také dle vůle voličů v prvních parlamentních volbách dosáhne výrazného úspěchu). Ta ovšem zpočátku, stejně jako zbylé německé strany, podmiňuje spolupráci splněním vlastních požadavků (včetně požadavku autonomie), na což není česká strana ochotna přistoupit.

Výrazněji se německý postoj mění až v červnu roku 1922, kdy se pro neslučitelnost programů jednotlivých stran rozpadne Německý parlamentní svaz. Katolická strana a liberální strana DDFP souhlasí s dalším jednáním o možné spolupráci s vládou, zatímco nacionální strany jakákoliv jednání odmítají. Následně v roce 1924 dochází k rozhovorům představitelů německých stran (kromě stran nacionálních) s prezidentem republiky a ministerským předsedou, A. Švehlou. Jednání jsou zakončena příslibem spolupráce do budoucna.⁹⁸

Parlamentní volby v roce 1925 přinesou zásadní obrat v dosavadním postavení německých stran. Výrazný úspěch zaznamenávají především měšťanské strany, naopak sociální demokracie ztrácí přes polovinu hlasů voličů⁹⁹. Nově založená strana KSČ (sloučená německá a československá komunistická strana) získává (společně s polskými a židovskými komunisty) 13,1% hlasů. Nacionální strany u voleb propadají. Aktivistická politika německých stran je tedy posvěcena vůlí voličů (strany BdL, DGP, DVP a DSAP získávají ve volbách přes 70% hlasů).¹⁰⁰

Vládní posty obsazují Němci poprvé až v říjnu roku 1926 (tedy šest let nemá německá menšina zastoupení ve vládě). Zásahu na tom má především

98Beran J., *Odepřená integrace*, 1. vydání. Praha: Pulchra, 2009, s. 209 - 210

99Beran J., *Odepřená integrace*, 1. vydání. Praha: Pulchra, 2009, s.

100Beran J., *Odepřená integrace*, 1. vydání. Praha: Pulchra, 2009, s. 215 - 216

ministrský předseda, A. Švehla. Na německých poslancích není požadováno jakékoliv vyjádření loajality, jak o tomu bylo v minulosti, zároveň jim ovšem nejsou slíbeny ústupky. Ministrem veřejných věcí je jmenován Prof. dr. Franz Spina za stranu BdL a post ministra spravedlnosti obsazuje prof. dr. Robert Mayr – Harting (DVP). Německé sociální strany se vlády odmítají účastnit, svým levicově zaměřeným programem nekorespondují s oficiální vládní politikou.¹⁰¹

Vládní spolupráce českých a německých poslanců je založena na vzájemném protiplnění. Jedna strana ustupuje druhé a naopak. Zatímco němečtí zástupci podpoří návrh na zvýšení zemědělských cel, česká strana přistoupí na zvýšení příspěvků německým vysokým školám, také je otevřeno jednání o excesech při vylučování německého živlu ze státních funkcí aj.¹⁰²

Takto obsazená vládní koalice končí svou politickou aktivitu v roce 1929. Předčasné parlamentní volby zcela ovládají obě sociální demokracie (německá sociální demokracie v podstatě zopakuje volební vítězství z roku 1920). Při sestavování vlády je zohledněn výsledek voleb a novým ministrem sociální péče se stává dr. Ludwig Czech, německý sociální demokrat. Společně s F. Spinou za BdL (ministerstvo zdravotnictví) tak tvoří nové německé zastoupení ve vládě.¹⁰³

Dvacátá léta v Československu jsou dobou výrazné změny českoněmeckých vztahů. Zásadní právní předpisy upravující postavení německé menšiny, tedy ústava, jazykový zákon ale také „záborový“ zákon jsou přijaty bez německé účasti. Současně jsou nově upraveny oblasti, v nichž měli Němci do této doby výsadní postavení a to ve smyslu zvýhodnění druhého (českého) národa. Dané jednání se neobejde bez kritiky, v této době ovšem ještě zcela objektivní. Zároveň je ovšem německé menšině dána příležitost, aby prostřednictvím svých politických zástupců participovala na státní moci. Ti jsou po dlouhou dobu parlamentní opozicí, v průběhu desetiletí ovšem mění dosavadní postoj a svolí k provládní politice.

101 Beran J., *Odepřená integrace*, 1. vydání. Praha: Pulchra, 2009, s. 219

102 Beran J., *Odepřená integrace*, 1. vydání. Praha: Pulchra, 2009, s. 221

103 Beran J., *Odepřená integrace*, 1. vydání. Praha: Pulchra, 2009, s. 238 - 240

6. Rozklad českoněmeckého společenství

Počátkem třicátých let se českoněmecké vztahy prudce ochlazují (pokud tedy šlo v průběhu společného soužití někdy mluvit o vztahu vřelém). Němečtí voliči opouštějí aktivistické politické strany a nově (parlamentní volby 1935) obracejí svou pozornost k straně nacionální (jež ve svém programu s žádným sblížením českého a německého prvku nepočítá). Proč dochází k takovému obratu volebních preferencí je nabíledni. V roce 1929 vypukne světová hospodářská krize a Československo, stejně jako okolní státy, je jejím průběhem silně zasaženo. Narozdíl od Německa, prochází vlna krize republikou později a pomaleji se s ní stát také vyrovnává. Zároveň jsou jejími dopady nejvíce postiženy sudetské oblasti, závislé svým lehkým průmyslem (textilnictví, hračkářství, sklářství aj.) na vývozu. V roce 1935 v čistě německých oblastech (či v oblastech, kde je maximálně 20% zastoupení české menšiny) přichází na 1000 obyvatel 192 nezaměstnaných, naopak v převážně českých oblastech je jich 92. Rozdíl v počtu nezaměstnaných je tedy bezmála dvojnásobný.¹⁰⁴

V Německu, kam se nyní čeští Němci stěhují za výdělkem, je situace zcela odlišná. Od roku 1933 zde ovládá politické dění Nacionálně socialistická dělnická strana (National – sozialistische Deutsche Arbeitpartei, NSDAP), v čele s A. Hitlerem. Ve svém programu přislíbí strana obnovu mocenského postavení Německa a jako demonstraci síly odmítne respektovat Němci nenáviděné versailleské rozhodnutí (ztrátu části svého území, platbu válečných reparací, zákaz zbrojení aj.). Aktivními zásahy do hospodářství dále úspěšně reguluje průběh hospodářské krize (mimo jiné snižuje nezaměstnanost v zemi). Svým jednáním tedy probudí v říšských Němcích („Reichsdeutsche“), ale také v Němcích z okolních států, především Československa („Sudetendeutsche“), zdání úspěšného politického subjektu, jehož je potřeba následovat.¹⁰⁵

6. 1. Obraz sudetoněmeckého hnutí

Na počátku třicátých let se na území Československa nachází dva proudy německých nacionálních aktivit. Kromě oficiálních nacionálních stran (DNP,

104Kural V., Češi, Němci a mnichovská křižovatka, 1. vydání. Praha: Karolinum, 2002, s. 76

105Kural V., Češi, Němci a mnichovská křižovatka, 1. vydání. Praha: Karolinum, 2002, s. 77 - 78

DNSAP) zastoupených v parlamentě je nově utvořeno hnutí označované jako „spannismus“. Jedná se o sdružení mladých lidí vyznávajících myšlenky rakouského sociologa Othmara Spanna. V republice jsou hlavní teze daného učení zprostředkovány Spannými studenty (Spann zastává funkci profesora na vídeňské univerzitě) dr. Walterem Heinrichem a dr. Walterem Brandem.¹⁰⁶ Nový směr propaguje vznik silného Německa, jež navazuje na tradici Římské říše (tedy obdobná myšlenka jako v programu NSDAP). Německo má dle tohoto ovládat sousední státy a to na principu dávno překonaného vazalského a lenního principu. Vnitřně má být organizováno na jednotlivé stavy (příslušnost dána dle povolání), přičemž celý stát má být řízen „stavem moudrých“ (tedy především politiků, intelektuálů aj.). Zcela v čele státu se potom nachází tzv. „Sprecher“, „mluvčí“. Obdobná forma je stanovena spannovci také pro Československo. To by mělo být nově uspořádáno na principu federalizmu se zaručením německé autonomie.¹⁰⁷

K 1. říjnu 1933 vstupují spannovci do veřejného života. K. Henlein po předchozí domluvě s představiteli nyní již zaniklých nacionálních stran (DNSAP, DNP) zakládá Sudetoněmeckou frontu domoviny (Sudetendeutsche Heimatfront, SHF). Ve vedení se usazují přívrženci Spannova učení, základnu „fronty“ tvoří nacistická báze (složena z rozpuštěných stran). Rozpory obou sekcí v jedné straně se naplno projevují až po parlamentních volbách roku 1935. Do této doby je potřeba soudržnosti.¹⁰⁸ Před volbami se dosavadní SHF v důsledku vládního nařízení narychlo přetransformuje v politickou stranu, jež nově nese označení Sudetoněmecká strana (Sudetendeutsche Partei, SdP). V samotných parlamentních volbách potom získává 60% německých hlasů, tedy 44 poslaneckých mandátů.¹⁰⁹

I přes nezpochybnitelný úspěch SdP, jež nikdo neočekával (dokonce samo vedení počítalo s maximem 20 až 24 mandátů¹¹⁰), nebyla poslancům Sudetoněmecké strany nabídnuta účast ve vládě. To ovšem pouze podnítilo nespokojenost německých voličů a stále více se nyní ozývá požadavek „Heim ins Reich!“ („Domů do Říše!“)¹¹¹

106 Beran J., Odepřená integrace, 1. vydání. Praha: Pulchra, 2009, s. 271

107 Kural V., Češi, Němci a mnichovská křížovatka, 1. vydání. Praha: Karolinum, 2002, s. 79 - 80

108 Kural V., Češi, Němci a mnichovská křížovatka, 1. vydání. Praha: Karolinum, 2002, s. 81

109 Beran J., Odepřená integrace, 1. vydání. Praha: Pulchra, 2009, s. 283, 285

110 Beran J., Odepřená integrace, 1. vydání. Praha: Pulchra, 2009, s. 285

111 Kural V., Češi, Němci a mnichovská křížovatka, 1. vydání. Praha: Karolinum, 2002, s. 81 - 82

6. 2. Rozpory ve straně

Ideologické rozepře mezi spannovským vedením strany a nacistickou základnou jsou v povolebním období stále více prohlubovány. Nacistický prvek není spokojen s mírnějším programem spannovským (v učení chybí rasistické tendence, spannovci jsou označováni za elitářskou skupinu). Proto je zahájena očerňující kampaň proti vedení strany. Tím nacistický puč ovšem nekončí, spannovcům je vyhrožováno likvidací, H. Ruth je na základě falešného obvinění poslán do vězení (zde spáchá sebevraždu), nátlak je činěn také na Henleina, do této doby spannovce. Vše za přispění pomoci říšských nacistů. K. Henlein svou pozici ve straně nakonec uhájí, ostatní spannovci (pokud nezvolí nacistické smýšlení, jak tomu udělal Henlein) nikoliv.

Za zakončení přeměny SdP ve stranu čistě nacistickou lze považovat omluvný dopis K. Henleina adresovaný říšskému vůdci A. Hitlerovi.

V listu z 19. listopadu 1937 se představitel SdP především doznává k sounáležitosti s „nacionálně socialistickým světovým názorem“, přičemž vůdci vysvětluje, jak je před širokou československou veřejností (a samozřejmě politickou reprezentací) potřeba ukrývat své pravé smýšlení, aby tak SdP zachovala zdání demokratické strany. Požadavky vyjádřené ve „Volksschutzgesetze“ měly být dle Henleina pouhým splněním očekávané povinnosti pokusit se o českoněmecké porozumění. Ve skutečnosti je zcela zřejmé, jak je dále uvedeno v textu, že sudetoněmeckou otázku nebude možné vyřešit bez asistence Říše.¹¹²

6. 3. Češi a Němci proti nacismu

Důležitým obdobím v rámci českoněmeckých vztahů je spolupráce českých a německých antifašistů při ochraně demokratického zřízení republiky.

Na počátku třicátých let, poté, co v Německu zavládl nacistický režim, prchají do Československa němečtí Židé, demokraté, komunisté a jiné skupiny, pro které je Hitlerovo Německo životu nebezpečné. Čeští a němečtí antifašisté pro ně zřizují spolky, jež hájí emigrantské zájmy na území republiky (jedná se například

112 Kural V., Češi, Němci a mnichovská křižovatka, 1. vydání. Praha: Karolinum, 2002, s. 79 - 83

o spolek „Sociálně demokratická péče pro uprchlíky z Německa“, „Sdružení k podpoře německých emigrantů“, Pomocný ústav pro židovské průchozí a vystěhovalce Hicem“). V Praze jsou dále zakládána antifašistická nakladatelství, přesunují se sem spolky, kluby ale také celé politické instituce (vedení německé sociální demokracie), které již v Německu nesmí působit.¹¹³

Současně je potřeba vypořádat se s vnitřními poměry (zvláště po parlamentních volbách roku 1935, v nichž zaznamená nebyvalý úspěch nacionalistická strana SdP). Ke sbližování českého a německého prvku jsou pořádány četné kulturní večery, na nichž se vzájemně podporují antifašističtí umělci obou národů. Němečtí sociální demokraté pořádají hromadné demonstrace (v Chomutově, Holanech, Mostě, Žatci), aby tak upozornili na nebezpečí představované nacismem (sociální demokracie dokonce zakládá tzv. „Rudé obrany“ - polovojenské organizace).¹¹⁴

První polovina třicátých let tedy není pouze dobou vzestupu nacistického smýšlení německého obyvatelstva, ale také dobou vzájemné spolupráce obou národností proti hrozbě totality. *„V každém případě však tradice česko – německého soužití na základech daných antifašismem tvoří jeden z nejsvětějších bodů v celé historii tohoto soužití (...)*“¹¹⁵

113 Kural V., *Konflikt místo společenství?*, 1. vydání. Praha: nakladatelství R, 1993, s. 158 - 160

114 tamtéž

115 tamtéž. s. 160

7. Kritický rok 1938

Ač by se mohlo zdát, že přelomový rok 1938 je zcela v režii nejvyšší politické reprezentace západních mocností a Německa, opak je pravdou. Veškerá diplomatická jednání, jež ve svém důsledku povedou k Mnichovu, významným způsobem ovlivňuje československá Sudetoněmecká strana. Budou to právě její stanoviska, jež poslouží Hitlerovi jakožto argumenty při rozhodování o osudu Republiky. Proto je potřeba detailněji zmínit sled událostí roku 1938, posledního roku společného soužití Čechů a Němců ve svobodné republice.

7. 1. Karlovarský program

Od dubna do srpna roku 1938 je československá politická reprezentace zaměstnávána řešením národnostních požadavků, jež jsou jí předkládány Sudetoněmeckou stranou. Zároveň se tato společná jednání stávají poslední příležitostí k urovnání českoněmeckých rozepří.

Požadavky SdP jsou vytyčeny pod dojmem anexe Rakouska v březnu a plamennou řečí Hitlerovou v únoru roku 1938. *„Hitler mluvil o deseti milionech Němců žijících ve dvou státech hraničících s německou říší. Ti, pravil řečník rozvíjeje Spahnovu ideologii, byli až do roku 1866 státově právně spojeni s německým národem.. Podle ustanovení mírové smlouvy bylo jim proti jejich vůli zabráněno spojení se s říší. Práva národního sebeurčení jim však nemohou být odpírána. Je nepřijatelné pro světovou velmoc, mající úctu sama k sobě, aby nechávala bez povšimnutí, že na druhé straně hranic žijí její příslušníci, kteří jsou krutě pronásledováni jenom proto, že mají sympatie k Německu.... Jestliže někdo by se bránil rozřešení tohoto problému násilím, sklidil by jednoho dne násilí za násilí. Neboť k zájmům Německa náleží, že bude chrániti své německé národní členy, žijící za hranicemi říše a dbáti toho, aby jim nebyla odpírána práva svobody osobní, politické a ideologické.“*¹¹⁶

Obě události (tedy anexe a projev „vůdce“ v říšském parlamentu) spustí vlnu hořecnaté německé aktivity. V pohraničí jsou pořádány noční pochody Henleinových gard, při nichž dochází k prvním útokům na české obyvatele a k perzekucím demokraticky smýšlejících Němců. SdP, posílena vědomím německé

116 Beneš E., Mnichovské dny, 1. české vydání. Praha: Naše Vojsko, 2003, s. 27

podpory, žádá v polovině března na parlamentním zasedání vládní reorganizaci, doufajíc tak ve splnění národních požadavků. Zcela zásadním je potom postoj některých aktivistických poslanců (konkrétně německých agrárníků a křesťanských sociálů), jež se po manifestu Henleina ze 17. března rozhodnou přistoupit do Sudetoněmecké strany. SdP tím získává 55 poslaneckých a 26 senátorských mandátů v parlamentu (z celkových 72 poslaneckých a 37 senátorských pozic německých politiků).¹¹⁷

O měsíc později, 24. dubna, se koná sjezd Sudetoněmecké strany v Karlových Varech. SdP zde přijímá nový politický program, v němž jsou obecně upraveny požadavky strany vůči československému státu.

„Má -li dojít k úplnému pokojnému vývoji v Československé republice, jest třeba uskutečniti tento dalekosáhlý program politický a kulturní: revizi české národní tradice, revizi pojetí úkolu a poslání českého národa jako hráze proti rozpínavosti německví a revizi československé zahraniční politiky. Zároveň je nutno, aby stát upravil svoje vnitřní a právní poměry podle těchto osmi zásad:

- 1. Sjednání úplné rovnoprávnosti a rovnocennosti pro německou národní skupinu s českým národem v Československé republice.*
- 2. Uznání sudetoněmecké národní skupiny jako právní osobnosti, aby její rovnoprávnost ve státě mohla býti zachráněna.*
- 3. Stanovení a uznání německého národního území.*
- 4. Výbudování německé samosprávy v německém národním území ve všech oborech veřejného života, pokud se jedná o zájmy a záležitosti německého národního tělesa.*
- 5. Vytvoření zákonných ochranných opatření pro ty státní příslušníky, kteří bydlí vně rámce uzavřeného území jejich národnosti.*
- 6. Odstranění bezpráví, které se stalo německému sudetství od roku 1918, a reparaace hmotných škod, jež tím bezprávím byly učiněny.*
- 7. Uznání a provedení zásady, že v německém území mají býti jen němečtí veřejní zaměstnanci.*
- 8. Úplná svoboda přiznání se k německé národnosti a k německému světovému názoru.“¹¹⁸*

Současně s přijetím programu se strana nyní již zcela otevřeně hlásí k

117 Beneš E., Mnichovské dny, 1. české vydání. Praha: Naše Vojsko, 2003, s. 28 - 30

118 Beneš E., Mnichovské dny, 1. české vydání. Praha: Naše Vojsko, 2003, s. 36

„novému světovému názoru“ - německému národnímu socialismu. Bránit veřejnosti v takovém smýšlení je dle stranických předáků porušením práva na svobodu vyznání a státní úřady by se mělo takového jednání zdržet.¹¹⁹

Reakce československé politické reprezentace na Karlovarský program přichází záhy. Neoficiálně v něm prezident republiky vidí požadavek na:

a) *„Změnu československé zahraniční politiky, tj. aby československá většina podřídila svoji zahraniční politiku nacistické menšině.*

b) *Vytvoření samostatného územního totalitního celku v demokratické československé republice (jedna část státu by se spravovala demokratickými zásadami, druhá koncentračními tábory, antisemitskými předpisy a gestapem)*

c) *Odevzdání veškeré správy tohoto území do rukou zfanatizované nacistické henleinovské inteligence by znamenalo, že by jen záleželo na dobré vůli Hitlerově a Henleinově, kdy by se autonomní území nějakou plebiscitní komedií připojilo ke Grossdeutschlandu.“¹²⁰*

Oficiálně se vláda k programu staví opatrněji. 27. dubna je rozeslána cirkulární depeše zahraničním vyslancům Československa.¹²¹

Ve zprávě vláda uvádí, že požadavky vznesené v programu jsou stanoveny velmi všeobecně a pro jejich případné uskutečnění je zapotřebí konkretizace. Některé Henleinovy cíle odporují zákonům republiky, jiné se drží v jejich rámci. Proto vláda nezavrhuje další jednání. Sama je připravena vypracovat vlastní návrh národnostního statutu. Požadavek umístování německých úředníků v německých oblastech může být dále projednáván. Vláda předpokládá úpravu v jazykových otázkách, změnu zákona o odnárodňování, vybudování školské autonomie aj. *„Budou to koncese opravdu značné s velikým dosahem. V podstatě lze říci, že do značné míry to bude znamenat ponenáhle přebudování státu ve stát opravdu sobě rovných, rovnoprávných a společně vládnoucích a stát spravujících národností.“* Méně reálněji vidí potom vláda uskutečnění požadavku uznání národních skupin jako právních osobností - to má být *„politicky a právně nemožné“*. Depeše je zakončena oznámením, že *„národnostní politika bude provedena „at se s Němci dohodneme, či nedohodneme.“¹²²*

Karlovarskému programu se skutečně brzy dostane konkretizace a to v

119 Beneš E., Mnichovské dny, 1. české vydání. Praha: Naše Vojsko, 2003, s. 37

120 Beneš E., Mnichovské dny, 1. české vydání. Praha: Naše Vojsko, 2003, s. 38

121 Beneš E., Mnichovské dny, 1. české vydání. Praha: Naše Vojsko, 2003, s. 38

122 Cirkulární depeše MZV o názorech československé vlády na Henleinovu karlovarskou řeč.

IN: Beneš E., Mnichovské dny, 1. české vydání. Praha: Naše Vojsko, 2003, s. 355

„Náčrtu pro nové uspořádání vnitřních poměrů v Československu na základě osmi bodů řeči předsedy Sudetoněmecké strany, Konráda Henleina, přednesené v Karlových Varech den 24. dubna 1938“, jež je 8. června předložen předsedovi vlády, dr. Hodžovi.¹²³

Náčrt obsahuje dalekosáhlé požadavky v oblasti státního uspořádání, správy, zákonodárství a jazykové problematiky. Republika má být dle tohoto nově rozdělena na národní územní celky, přičemž úprava jednotlivých oblastí sleduje stav roku 1918. Na každém takto vymezeném národním území se zaručuje ochrana menšin na základě reciprocity. Správa státu má být dělena na státní a autonomní (také autonomie obcí se svým uspořádáním navrací k předválečnému stavu). Náčrt dále uvádí, které oblasti doposud spadající pod státní kompetenci přecházejí na samosprávu. V souvislosti s autonomií obcí je požadováno vytvoření autonomních okresů a zemí, s volenými hejtmany a zastupitelstvím. Orgány autonomních území vedou, dle náčrtu, svá jednání v jazyku obyvatel, menšinám jsou přislíbena reciproční jazyková práva. Státní orgány vyřizují záležitosti ve stejném jazyku, v němž bylo uskutečněno podání.¹²⁴

7. 2. Napětí v českoněmeckých vztazích

Narozeniny říšského kancléře (30. dubna) představují pro mnoho německých obyvatel Československa možnost prezentovat svou sounáležitost k sousednímu státu a jeho politickému režimu. Děje se tak především prostřednictvím mnoha manifestací a obdobných shromáždění. *„Dne 30. dubna došlo k velké demonstraci Sudetendeutsche Heimatpartei v Opavě, kde musila zakročovati policie. Demontrace se opakovaly znovu následujícího dne. Hakenkreuzlerská mládež procházela městem, nacisticky povykovala, ostentativně skandujíc „Sieg Heil!“ a útočíc na české obyvatelstvo.“* Podobná situace nastává o den později v Ústí nad Labem. Slavnost zde konaná kopíruje sjezdy NSDAP v Norimberku. Na náměstí jsou vyvěšovány vlajky s hákovým křížem, zdraví se zdviženou rukou. V knihkupectví lze nalézt mapy Německa s anektovaným územím Československa. V Broumově je českým trhovcům doporučena ostražitost před henleinovci, podobně se situace vyvíjí v Rokytnici a Olešnici v Orlických horách. *„Pocit právní jistoty upadal v pohraničních krajích. Přes zákaz schůzí pořádala*

123 Beneš E., *Mnichovské dny*, 1. české vydání. Praha: Naše Vojsko, 2003, s. 105

124 Beneš E., *Mnichovské dny*, 1. české vydání. Praha: Naše Vojsko, 2003, s. 105 - 106

sudetoněmecká strana zcela veřejně přípravy k májovým demonstracím a dala jim pak vyloženě nacistický a pangermánský ráz (...) Německé závody v pohraničí oslavovaly narozeniny kancléře Hitlera, organizující přitom tovární apely podle říšskoněmeckých vzorů (...) Německá závodní ředitelství vyzdvihovala zaměstnanost v Německu s poukazem na nezaměstnanost v Československé republice... Německá mládež, zejména od 18 do 25 let, se dostala do stavu úplného politického deliria. Od rána do večera se politizovalo, ne o jednání henleinovců s československou vládou, nýbrž o tom, kdy už Adolf přijde.“¹²⁵

V polovině května následně dochází v pohraničních městech ke střetům henleinovců s policejními složkami. SdP argumentuje právem na svobodný projev politického smýšlení. Beneš ve svých pamětech polemizuje o jiné příčině těchto demonstrací. Přiklání se k názoru, že „hakenkreuzlům šlo o to, aby vyvolali někde krveprolití, a tím přinutili německou říši k zakročení v Československu.“¹²⁶

Nejistá vnitrostátní situace je dále podpořena hlášením československého vojenského zpravodajství. V Německu dle zjištěných skutečností dochází k přesunu vojenských jednotek k hranicím. Zároveň se formují letecké, tankové, pěší a motorizované divize. Depeše je potvrzena francouzskou a anglickou zpravodajskou službou. „Docházely nám zprávy, že Hitler je odhodlán k bleskovému vojenskému útoku proti nic netušícímu Československu, chce rychle obsadit pohraniční kraje až k jazykové oblasti, vyvolati současně povstání německého obyvatelstva a připojiv je pak k říši, prohlásiti na adresu západních mocností ochotu k míru (...)“¹²⁷ V důsledku tohoto se československá reprezentace rozhodne pro částečnou mobilizaci. Je povoláno na 170 000 vojáků, jež se mají okamžitě přesunout do pohraničních oblastí.¹²⁸

Mobilizace proběhne bez výraznějších excesů. Zpočátku se za československé jednání postaví západní mocnosti, brzy však svůj postoj mění. Československo dle jejich názoru musí vyvinout aktivitu ke smíření, pokud i přesto dojde ke konfliktu, je potřeba řešit vše arbitráží či jiným smírným způsobem.¹²⁹ Nicméně i přes toto mnoho nasvědčující jednání západních mocností, splní mobilizace svůj hlavní účel – tedy zastavit skutečné či domnělé pohyby německých vojsk a uklidnit

125 Beneš E., Mnichovské dny, 1. české vydání. Praha: Naše Vojsko, 2003, s. 81 - 82

126 Beneš E., Mnichovské dny, 1. české vydání. Praha: Naše Vojsko, 2003, s. 82

127 Beneš E., Mnichovské dny, 1. české vydání. Praha: Naše Vojsko, 2003, s. 83

128 Beneš E., Mnichovské dny, 1. české vydání. Praha: Naše Vojsko, 2003, s. 83

129 Beneš E., Mnichovské dny, 1. české vydání. Praha: Naše Vojsko, 2003, s. 101 - 102

situaci na domácí scéně.

7. 3. Hledání východisek

Po květnové krizi v českoněmeckých vztazích jsou jednání představitelů vlády a SdP obnovena. Současně s probíhajícími rozhovory vláda připravuje vlastní národnostní statut, proklamovaný v depeši z 27. dubna. V polovině července jsou statut a zákony s ním spojené projednávány na zasedání koaličních stran.

„Kolem dvacátého července političtí ministři nejprve sami a poté v poradě s prezidentem republiky dokončili jednání o všech těchto předlohách a o celku národnostního statutu. Ve věci samosprávy (...) bylo definitivně v koalici přijato toto: Zřizovaly se zemské sněmy s normotvornou činností v rámci celostátních zákonů. Zákon měl vyjmenovat všechny obory ve školství a kultuře, ve veřejných pracích a v hygieně, řadu různých oborů hospodářských a průmyslových, zemědělských, živnostenských a jiných, jež se měly přenést z centrálního parlamentu na sněmy zemské. Měl se zřídit výbor volený sněmem ze všech národností, který by byl výkonným orgánem sněmu, a tedy vrchním orgánem samosprávy a vykonavatelem usnesení v oborech vyhrazených sněmu. Ve sněmu měly se zřídit národnostní kurie, které by dostaly část kompetence sněmu a v nichž by příslušné národnosti byly plnými pány svých národnostních zájmů. (...) Měla se provést dále decentralizace samosprávy do okresů, zřídit okresní výbory se starostou v čele, kterým by připadla značná kompetence, která byla až dosud prováděna státními úřady, zejména hejtmanstvími. Tím měla být dána minoritám velká lokální samospráva. (...) Měla být konečně provedena decentralizace ve prospěch obecních zastupitelstev a rozšířena též samospráva v obcích. Zemské sněmy měly mít své vlastní rozpočty tak jako zastupitelství obecní a okresní a měly mít pravomoc opatřovat si pod vrchním dohledem státní finanční správy vlastními usneseními největší část svých příjmů.“¹³⁰

Sudetoněmecké straně je statut předán 30. června. Nesetkává se zde ale s pochopením, SdP statut bez bližšího odůvodnění odmítá.

Britská vláda, z obavy před hrozícím konfliktem, vysílá na počátku srpna do Československa svého zástupce, lorda Runcimana. *„O tom jaký skutečný politický cíl měla mít v Československu mise Runcimanova, bylo mi tehdy těžko vyslovit.*

130 Beneš E., Mnichovské dny, 1. české vydání. Praha: Naše Vojsko, 2003, s. 127 - 128

*Nedovedl jsem si tehdy a nedovedu si ani dnes říci, zdali měl Chamberlain ve chvíli, kdy Runcimana do Prahy posílal, celý svůj politický plán hotov. Poměr mezi Prahou a Berlínem byl ve chvíli, kdy se Londýn pro poslání Runcimanovo rozhodl, už tak napjatý, že opravdový jeho úspěch, tj. smírnou dohodu o věci českých Němců, sotvakdo mohl věřit, znal – li a chápal – li aspoň trochu Hitlera, jeho režim a celé nacistické Německo.*¹³¹

Britský vyslanec na své misi kontaktuje prezidenta republiky, předsedu vlády (dr. Hodžu) a ministra zahraničních věcí (dr. Krofta), současně jedná s představiteli „druhé“ strany SdP (Kundt, dr. Peters, Rosche, Sebekowski a Schickentanz).¹³²

Průběh mise pouze dokládá, kterak je českoněmecká problematika složitá. Lord Runciman není schopen nalézt společný bod v programech stran. Situace působí bezvýchodně. Runciman podle Beneše dokonce zmíní možnost uspořádání mezinárodní konference, „na níž by Francie a Velká Británie garantovaly nezávislost a hranice Československa, přičemž by naši Němci dostali širokou a snad i teritoriální autonomii.“¹³³ (na podzim roku 1938 je tento plán skutečně realizován, ovšem bez účasti Československa).

Dne 22. srpna přichází obrat. Na sjezdu SdP v Mariánských Lázních vytyčí strana nové požadavky, označované později jako tzv. třetí plán.

„Návrhy nového řešení, jak je přinesl z Mariánských Lázní Ashton – Gwatkin, byly formulovány do těchto sedmi bodů:

- 1) Budou zřízeny tři samosprávné německé kraje (župy).*
- 2) Bude provedena výměna státních úředníků, tj. čeští úředníci v německých krajích mají být přeloženi do krajů českých a němečtí úředníci jmenováni do německých krajů, a má se s tímto překládáním začít hned.*
- 3) Bude stanoven samostatný budžet pro tři německé kraje.*
- 4) Vláda povolí pro německé kraje zvláštní půjčku.*
- 5) Ustanoví se komise, která by se sešla nejdéle do jednoho až tří měsíců a rozhodla by o nutných ústavních změnách.*
- 6) Bude hned ujednáno příměří v propagandě a v tisku mezi oběma stranami.*
- 7) Státní policie bude z německých krajů odvolávána, půjde – li jednání*

131 Beneš E., Mnichovské dny, 1. české vydání. Praha: Naše Vojsko, 2003, s. 158

132 Beneš E., Mnichovské dny, 1. české vydání. Praha: Naše Vojsko, 2003, s. 164, 167

133 Beneš E., Mnichovské dny, 1. české vydání. Praha: Naše Vojsko, 2003, s. 172

*úspěšně a klidně.*¹³⁴

Sedm zmíněných bodů, pocházejících zcela z iniciativy SdP, je československou vládou uznáno za základ společné dohody. Beneš pouze vyžaduje jejich konkretizaci. Jedná proto s poslanci za Kundtem a Sebekowským o doplnění a upřesnění celého programu. Ze společné schůze (konané 24. - 29. srpna) vypracuje zápis, jenž má posloužit jako základ příštích jednání. Zpráva je předána SdP a Runcimanovi.

Ani třetí plán ovšem není stranami uznán jako přijatelné řešení. Lord Runciman označí Benešovu zprávu za příliš restriktivní v ohledu k tomu, co původně mariánskolázeňský program vyžadoval. Naopak SdP své vlastní požadavky z 22. srpna zcela odmítne a navrací se k myšlence karlovarského programu.¹³⁵

Poslední, čtvrtý plán, vypracuje SdP jako protinávrh k Benešově zprávě. Prezident na něj odpovídá osmi stránkovým dokumentem *„Zápis o postupu jednání ohledně úpravy národnostních otázek, sjednaném mezi československou vládou a zástupci sudetoněmecké strany“*.¹³⁶

„Zápis“ je v podstatě přijetím karlovarského programu, jemuž se česká politická reprezentace dlouho bránila. Beneš jím sleduje dočasné vyřešení situace, sám předpokládá, že případná realizace dokumentu bude v důsledku změny mezinárodního postoje zastavena.¹³⁷

Vláda v úvodu přislíbí *„okamžité vyřizování hlavních sporných otázek konkrétně a prakticky.“* Dále se věnuje požadavku na poměrné zastoupení německého živlu ve státních úřadech. *„V otázce veřejných zaměstnanců a dělníků je dohoda v tom, že platí zásada, že všechny národnosti mají nárok na podíl v personálním stavu státního zaměstnanectva všech stupňů, odpovídající jejich procentu mezi státními občany (...) Aby bylo možno co nejrychleji dosáhnout stavu jí odpovídajícího, bude pro nejbližších deset let národnostní proporce při přijímání nových sil německé národnosti o to příznivější, aby se na konci této lhůty dosáhlo příslušného procenta.“* V českých oblastech má dle dokumentu napříště působit maximálně 30% německého úřednictva. Většina německých státních zaměstnanců bude soustředěna v německých krajích. *„To platí i pro*

134 Beneš E., Mnichovské dny, 1. české vydání. Praha: Naše Vojsko, 2003, s. 175 - 176

135 Beneš E., Mnichovské dny, 1. české vydání. Praha: Naše Vojsko, 2003, s. 188, 198

136 Kárník Z., České země v éře první republiky, díl třetí, 1.vydání. Praha: Libri, 2003, s. 558

137 Kárník Z., České země v éře první republiky, díl třetí, 1.vydání. Praha: Libri, 2003, s. 559

jmenování soudcovská, přičemž však zásada soudní nepřeložitelnosti zůstane nedotčena.“ Ke kontrole výše zmíněných zásad národnostního zastoupení má být zřízena paritní komise při předsednictvu ministerské rady, jež bude složena ze zástupců vlády a zástupců dotyčné národnosti. Té přísluší:

a) *„Evidence státních zaměstnanců příslušejících dotyčné národnosti.*

b) *Zkoumání, zda nová ustanovení odpovídají podaným žádostem a předepsané proporci. Jednotlivé resorty mají povinnost oznamovat této komisi všechny zamýšlená vypsání, nová obsazení, nová ustanovování, a nová přijímání, jakož i jak byla provedena.*

c) *Zkoumání, zda stanovená část státního zaměstnanectva a dělnictva jest službou lokalizována a použita podle hořejších zásad.*

d) *Vypracovati vždy za uplynulý rok zprávu o stavu, v jakém z hlediska národnostního státní zaměstnanci a dělníci byli ustanoveni, lokalizováni a použiti. Vláda podává zprávy všech komisí jednotlivých národností parlamentu.*“

Dokument dále upravuje přidělování veřejných financí. *„V otázce národnostní proporcionality ve veřejném hospodářství je dohodnuto, že položky výdajové a kredity ve státním rozpočtu, určené potřebám školství a národní osvěty, veřejného zdravotnictví, sociální péče a veřejných prací budou vykázány a rozděleny podle národnostního klíče tak, jak to odpovídá procentu jednotlivých národností ve státním občanstvu.*“ Současně má být národnostním menšinám zaručena účast na veřejných zakázkách.

Čtvrtý bod návrhu se věnuje pomoci oblastem zasaženým hospodářskou krizí. Vláda má dle tohoto do konce roku poskytnout půjčku (s výhodnými podmínkami splácení) v částce jedné miliardy korun, přičemž z této sumy připadne 700 milionů krajům s německým zastoupením.

V jazykové oblasti je nově ustanovena rovnoprávnost maďarského, ruského, polského, německého a československého jazyka.

Nejvýznamnějším bodem celého „zápisu“ je úprava správního uspořádání státu. Zavádí se župní systém. *„Veřejnou správu budou obstarávat orgány státní a samosprávné (...) V otázce rozdělení kompetence ať správní, ať normotvorné mezi státem a samosprávou vychází se ze zásady, že kompetence samosprávy budou přikázány všechny záležitosti, které vzhledem na jednotu a bezpečnost státu nemusí být bezpodmínečně vyhrazeny státu (...) Teritoriální základna samosprávy budiž ohraničena pokud možno podle národnostní příslušnosti obyvatelstva, přičemž*

budiž vzat zřetel na zeměpisnou polohu, hospodářské a komunikační poměry.“

Ochrana národnostních menšin je zaručena na základě vzájemnosti. Pokud by právo jednotlivce národnostní skupiny bylo porušeno jednáním samosprávného orgánu, může národnostní kurie zastupitelstva dané samosprávy podat stížnost v jeho prospěch. Obdobně je to upraveno v případě neoprávněného zásahu státního orgánu. V takovém případě hájí zájmy jednotlivce poslanci či senátoři shodné národnosti.

Na závěr dokumentu je proklamováno: *„Aby v této těžké době zajištěn byl národnostem státu klidný vývoj a okamžité provedení tohoto ujednání nebylo rušeno, přičiní se zúčastnění činitelé o uklidnění veřejného mínění českého i německého, o vytvoření lepšího ovzduší mezi národnostmi v duchu vzájemného porozumění a rovnoprávné spolupráce. Nemá se tím nikomu brát právo kritiky a diskuze o politických událostech, ani obhajoby jeho názorů, zájmů a práv.*“¹³⁸

„Zápis“ je přijat Runcimanem jako vhodné řešení, SdP ovšem se svým závěrem k takto formulovanému návrhu čeká na Hitlerův stranický projev (v podstatě reprezentace SdP předpokládá, že zde „vůdce“ zaujme definitivní postoj k českoněmecké problematice, který bude možné následovat).¹³⁹

K oficiálnímu vyjádření SdP nakonec nedojde, strana jej nahradí novými protistátními akcemi v polovině září.

Z průběhu a výsledků jednání mezi SdP a československou reprezentací o revizi národnostní pozice německé menšiny lze vyvodit závěr, že strana zastupující zájmy sudetských Němců nemá skutečný zájem na jakémkoliv shodě. Požadavky, které předkládá, totiž zcela jistě nemohou být československými politiky přijaty, aniž by tím zároveň nedošlo k ohrožení integrity republiky. Jejich cíle jsou pro stát likvidační a jako takové jsou také konstruovány. Současně československá politická reprezentace, nabízející v kritickém období velkorysé ústupky, by tak jistě nečinila, pokud by na ni nebyl vyvíjen tlak západních mocností a sousedního Německa.

7. 4. Předmnichovská jednání

V polovině září vykoná britský ministerský předseda N. Chamberlain

¹³⁸Zápis o postupu jednání ohledně úpravy národnostních otázek, sjednaném mezi československou vládou a zástupci sudetoněmecké strany. IN: Beneš E., Mnichovské dny, 1. české vydání. Praha: Naše Vojsko, 2003, s. 471

¹³⁹ Kárník Z., České země v éře první republiky, díl třetí, 1. vydání. Praha: Libri, 2003, s. 560

návštěvu v Berchtesgadenu. Účelem setkání s A. Hitlerem má být projednání českoněmecké situace. Namísto dialogu je zde ovšem britskému státníkovi předloženo ultimátum. Německo bezvýhradně trvá na připojení československého území s 3 000 000 zde žijících Němců, a pokud mu v tom bude bráněno, je dle slov německého kancléře, připraveno vstoupit do válečného konfliktu. Britský politik podmíní souhlas s takto formulovaným požadavkem (tedy spíše oznámením) stanoviskem francouzské vlády a vyslechnutím poznatků Runcimanovy zprávy. V zásadě je ovšem s předloženým řešením smířen.¹⁴⁰

Zcela odlišně vidí celou problematiku Daladier. Hitler pro něj není důvěryhodným partnerem. Francouzský státník předpokládá, že poté, co Německo získá československé území, obrátí svou pozornost také na ostatní evropské státy. Obě západní mocnosti tak válka nemine.

Pod tíhou argumentů britského vyslance nakonec francouzské vedení ze svého stanoviska odstoupí a přijímá německý požadavek odtržení sudetoněmeckých oblastí. Obě země jsou při svém rozhodování vedeny především obavami z vojenské převahy Německa, jež by ve svém důsledku mohla vést k porážení mocností v nové válce. Jak uvádí ve své knize V. Kural, je tato německá převaha dosti iluzorní, neboť Německo disponuje dohromady 47 divizemi, připravenými v prvních podzimních měsících k boji, přičemž i tyto je potřeba rozdělit mezi západní a východní frontu. Československo by tak se svými 37 divizemi mohlo německý útok odrazit či alespoň pozdržet do pomoci obou západních mocností.¹⁴¹

Dané skutečnosti ovšem nejsou v době rozhodování oběma státníkům známy. V důsledku tohoto je 19. září Benešovi předána nóta, přijatá na anglo – francouzské konferenci. Československý stát má odstoupit oblasti, v nichž je více než 50% zastoupení německého živlu, a to buď na základě plebiscitu či přímým rozhodnutím. Takový požadavek je československou vládou nejprve odmítnut, přičemž je konstatováno, že k rozhodnutí o této otázce je zapotřebí souhlasu kvalifikované většiny parlamentu. Západní mocnosti tlak zesílí a požadují okamžité stanovisko. 21. září 1938 vláda kapituluje a na ultimátum přistoupí.¹⁴²

Při své druhé návštěvě Hitlera, nyní v Godesbergu, Chamberlain prezentuje

140 Kural V., *Konflikt místo společenství?*, 1. vydání. Praha: nakladatelství R, 1993, s. 192

141 Tamtéž s. 193 - 194

142 Tamtéž s. 196

souhlasné stanovisko Československa. Vůdce NSDAP ovšem původní požadavek z Berchtesgadenu nahrazuje novým. Dle tohoto by německé vojsko mělo obsadit sudetská území okamžitě, a pokud by následný plebiscit (jehož se má účastnit také na 870 000 Němců, kteří oblasti opustili po roce 1918) dopadl v neprospěch připojení, vojska prostor vyklidí.¹⁴³

Britský premiér o novém německém záměru informuje československé vedení. Politická reprezentace Republiky se rozhodne pro mobilizaci.

7. 5. Mnichovské rozhodnutí

Ačkoliv západní mocnosti nejsou s Hitlerovými požadavky ztotožněny (zvláště po předložení ultimáta v Hodesbergu), nakonec sami připravují smírné setkání s německou stranou (nikoliv ovšem stranou československou), aby tak zamezily hrozícímu válečnému konfliktu.

Na 29. září je svolána konference evropských mocností do Mnichova, kde má být českoněmecká problematika diplomatickými prostředky definitivně vyřešena. Strany zde ovšem nechtějí jednat o samotném odstoupení území (to je považováno za samozřejmé – západní mocnosti argumentují souhlasem československého vedení z 21. září), ale o faktickém provedení okupace.

Československu je na konferenci přiznán statut pozorovatele, na meritorním rozhodnutí tedy participovat nesmí. V Mnichově jej zastupuje Vojtěch Mastný, československý vyslanec v Berlíně.¹⁴⁴

„Kol. 22. hodiny byl československý delegát dr. Mastný pozván do pokoje k siru Horaci Wilsonovi, který z rozkazu ministerského předsedy Chamberlaina sdělil československé delegaci hlavní zásady projednané už dohody mnichovské a odevzdal mu mapu s vyznačením krajů, které budou postupně až do 10. října obsazovány. Na upozornění, jakou pohromu celý ten plán znamená pro Československo, a na dotazy o vysvětlení, co některé formulace této dohody znamenají, sir Horace Wilson odpověděl, že nemůže k tomu, co je v plánu obsaženo, nic připojit.“¹⁴⁵

Rozhodnutí čtyř zástupců evropských mocností přijaté v časných ranních hodinách 30. září vypadá následovně: nově mají být zřízena čtyři záborová pásma

143 Kural V., *Konflikt místo společenství?*, 1. vydání. Praha: nakladatelství R, 1993, s. 197

144 Kárník Z., *České země v éře první republiky, díl třetí*, 1. vydání. Praha: Libri, 2003, s. 614 - 616

145 Beneš E., *Mnichovské dny*, 1. české vydání. Praha: Naše Vojsko, 2003, s. 345

pro území s německou většinou. První oblast (Pošumaví) bude obsazena 1. a 2. října, druhá (západní a severozápadní Čechy) 2. a 3. října, třetí (severočeské výběžky) 4. a 5. října a čtvrtá (severní Morava) 6. a 7. října. Kromě toho má být mezinárodním výborem ustanoveno pásmo páté, jež má zahrnovat zbylá německá a plebiscitní území.¹⁴⁶

„V 1 hodinu 30 minut ráno dne 30. září byla konečně československá delegace pozvána do konferenční místnosti, kde byl přítomen N. Chamberlain, E. Daladier, sir Horace Wilson a Alexis Léger. Ministerský předseda Chamberlain po krátkém sdělení, že byla docílena v jednání čtyř mocností dohoda, dal její text přečísti. Na dotazy o jednotlivých člancích dohody zdůraznil N. Chamberlain a Alexis Léger, že „tato dohoda je jen aplikací anglo – francouzského plánu“ námi přijatého (...) Na dotaz sekretáře československé delegace adresovaný Daladierovi, zdali a kdy čekají vyjádření nebo odpověď československé vlády, bylo odpovězeno, že žádné naší odpovědi nečekají, že to považují za přijaté (...) Po těchto sděleních, jež znamenala, že čtyři velmoci pronesly nad Československem suverénní rozsudek, aniž by mu daly možnost říci jedné slovo proti rozsudku a o rozsudku, opustila mlčky československá delegace konferenční místnost mnichovskou.“¹⁴⁷

Mnichovské rozhodnutí znamená pro Československo značná omezení. Republika ztrácí 41 098 km², tedy zhruba 29 % své předmnichovské rozlohy. Zabraná území (pohraniční pásma) současně představují významné zdroje průmyslových surovin. Německu jsou tak odstoupeny kupř. hnědouhelné pánve v Krušných horách, sokolovské uhelné zásoby, části kamenouhelného revíru na Plzeňsku a v severovýchodních Čechách. Dále propadají Třinecké železárny, závody v Novém Bohumíně, chemické komplexy v Ústí nad Labem a na Ostravsku. Značně omezena je výroba v oblasti lehkých průmyslových odvětví (tolik typických pro pohraniční území) sklářství (ztráta 76%), textilu (ztráta 61%) a papírenství (ztráta 52%). Mírnější propad zaznamenává také dřevařský (30%), kožedělný (23%) a grafický (22%) průmysl.¹⁴⁸

Mnichov ovšem nelze paušalizovat pouze na ztráty územní a hospodářské. Především se jedná o zásah do osudů mnoha českých, ale též německých

146 Kural V., *Konflikt místo společenství?*, 1. vydání. Praha: nakladatelství R, 1993, s. 202

147 Beneš E., *Mnichovské dny*, 1. české vydání. Praha: Naše Vojsko, 2003, s. 345

148 Kárník Z., *České země v éře první republiky*, díl třetí, 1. vydání. Praha: Libri, 2003, s. 626

obyvatel. Češi, němečtí demokraté, Židé, komunisté a jiné skupiny pronásledované nacistickým režimem, spěšně opouštějí pohraniční oblasti a stěhují se vnitrozemí či, naskytne-li se jim příležitost, volí emigraci (jedná se až o 150 000 původních sudetských obyvatel¹⁴⁹).

149 Kárník Z., České země v éře první republiky, díl třetí, 1.vydání. Praha: Libri, 2003, s. 625

ZÁVĚREM

Vývoj českoněmeckých vztahů na historickém území Čech, Moravy a Slezska prochází několika etapami.

Až do poloviny 19. století spolu Češi a Němci žijí bez výraznějších konfliktů. V revolučním roce 1848 dokonce bojují za shodný cíl, demokratizaci habsburské monarchie. Teprve druhá polovina 19. století a 20. století oba národy rozdělí. Zapříčiní to především změna dosavadního postavení českého a německého živlu. Zatímco český národ je ve svém emancipačním boji úspěšný a vyhlásí stát „československého národa“, českým Němcům je právo na sebeurčení odebráno. Branné síly nově vzniklého Československa obsadí německé provincie dříve, nežli se o právu německého etnika rozhodne ve Versailles. To je českými Němci pochopeno nejenom jako projev momentální zlovůle českého národa, ovšem také jako příklad možného budoucího jednání s německou menšinou. Nic na tom nemění ani skutečnost, že západní mocnosti iredentistické zájmy českých Němců nakonec skutečně odmítají.

Dalším pochybením z české strany jsou narychlo přijímané právní předpisy, do jejichž tvorby nemají národnostní menšiny možnost zasahovat. Většina daných zákonů se přitom problematice národnostních menšin věnuje. Vzájemné vztahy dále komplikuje realizace pozemkové reformy, při níž jsou zvýhodňováni čeští žadatelé. Současně dochází k omezování německého prvku v oblasti hospodářství.

I přes tato zřejmá pochybení československé politické reprezentace nelze říci, že by čeští Němci byli systematicky diskriminováni. V demokratickém prostředí republiky mohou své zájmy a cíle prosazovat prostřednictvím svých volených politických zástupců. Zároveň se přední čeští státníci zasazují o německé zastoupení ve vládě. Politická situace druhé poloviny dvacátých let potom dokazuje, že čeští a němečtí představitelé spolu mohou konstruktivně spolupracovat.

Třicátá léta znamenají zvrát v dosavadních českoněmeckých vztazích. Původně preferované aktivistické strany ztrácí pro německé voliče svou politickou přitažlivost. Čeští Němci obrací pozornost k nacionalistickému programu nově vzniklé Sudetoněmecké strany. Obnovuje se myšlenka pangermanismu, v

příhraničních oblastech dochází k prvním střetům obou národností.

V české historické literatuře se hojně vyskytuje tvrzení, že k obratu volebních preferencí německé menšiny došlo především v důsledku dopadu hospodářské krize v německých oblastech. Nemusí se ovšem jednat o důvod jediný. Německé aktivistické strany za dobu svého působení ve vládě nevydobudou pro německou menšinu výraznější národnostní cíle. To německé voliče jistě odrazuje. K dosažení jakékoliv shody jsou ovšem zapotřebí vždy strany dvě. V tomto směru lze mluvit o dalším pochybení české strany. Neústupnost československé politické reprezentace zamezí vzájemné dohodě, jež ve svém důsledku mohla vést k českoněmeckému smíření.

Nestalo se tomu však tak. A v dějinách žádné kdyby neplatí..

SUMMARY

Thesis "The Czechs and Germans in one state 1918 - 1938" deals with the developments of relation between those two nations, living for centuries in one land. The work is subdivided into 7 chapters.

The first chapter describes a period before the foundation of the Czechoslovak Republic. Shortly there are shown first contacts between the two nations and first mutual conflicts. Much of this chapter is devoted to the evolution of relations in the Habsburg monarchy. In particular it is focused on the Czech and German interests which will soon turn out to be mutually incompatible. Subsequently the events during World War I are mentioned.

In the second chapter I centered on the very moment of Czechoslovak Republic foundation and the consequences of this result for the German minority. The chapter discusses the separatist tendencies of the Germans resulting in the proclamation of their own provinces inside the country. There is also mentioned the occupation of newly created provinces by Czech armed forces and opposing German demonstrations in March 1919. Eyewitness testimonies of the Czech state authorities are enlisted.

Chapter III deals with the Versailles peace system, requirements of the Czech Republic towards the delimitation of its borders and their actual fulfillment. Minority rights protection system according to the Treaty of Versailles is mentioned too.

Chapter IV describes the Constitution in 1920. I studied the constituent process and content of the Constitution itself. An analysis of other law referring to ethnic minorities - Language Act – is provided.

The fifth chapter focuses on the every-day coexistence of Czechs and Germans in the newly formed Czechoslovakia. Here I deal with German political representation (individual parties and their agenda in the light of election outcome). Laws governing the new position of German minority in the country are talked over. An emphasis is put on the changing attitude of the German parties, their uncooperative attitude turning to activist stance. Simultaneously, the ongoing discussion upon the adoption of German politicians in Czechoslovak government is held. Eventually, the fifth chapter outlines the international situation.

Chapter IV covers the deteriorating domestic situation, the era of Great Depression and its home-land reflection resulting in both economic crisis and rising German Nazism. A description the rise of Nazi Party is among the examples.

The seventh chapter is devoted to the year 1938. It covers the political negotiations, solutions being discussed as well as conflicts of Czech and German population in the border area. The course of the year up to the Munich conference is analyzed in detail.

The conclusion summarizes the findings on the development of relations between Czechs and Germans. Meanwhile, the roots causing the failure of Czech-German relationship are also searched.

Seznam použité literatury:

Literatura

a) základní

- Beneš E.**, Mnichovské dny, 1. české vydání. Praha: Naše Vojsko, 2003
- Beneš Z. a kol.**, Rozumět dějinám, 2. vydání. Praha: gallery s.r.o., 2002
- Beran J.**, Odepřená integrace, 1. vydání. Praha: Pulchra, 2009
- Brügel J. W.**, Češi a Němci 1918 – 1938, 1. vydání. Praha: Academia, 2006
- Kárník Z.**, České země v éře první republiky, díl první, 2. vydání. Praha: Libri, 2003
- Kárník Z.**, České země v éře první republiky, díl třetí, 1. vydání. Praha: Libri, 2003
- Kural V.**, Češi, Němci a mnichovská křižovatka, 1. vydání. Praha: Karolinum, 2002
- Kural V.**, Konflikt místo společenství?, 1. vydání. Praha: nakladatelství R, 1993
- Malý K. a kol.**, Dějiny českého a československého práva do roku 1945, 3. vydání. Praha: Linde, 2005
- Sládek M.**, Němci v Čechách, 1. vydání. Praha: Pragma, 2002

b) doplňková

- Jašš R.**, Pokus o geografické vymezení německé iredenty v českých zemích na podzim roku 1918, disertační práce, Brno: Masarykova univerzita, 2007
- Lacina V.**, Zlatá léta československého hospodářství, 1. vydání. Praha: Historický ústav AV ČR. 2000
- Masaryk T. G.**, O demokracii, svazek druhý. Praha: Melantrich, 1991

Právní předpisy

- Smlouva mezi čelnými mocnostmi spojenými i sdruženými a Československem, podepsaná v Saint – Germain – en – Laye dne 10. září 1919.** IN: Ústavní listina. Praha: 1929
- Zákon č. 122/1920 Sb. z. a n.** IN: Harna J., Šebek J., Státní politika vůči německé menšině v období konsolidace politické moci v Československu, edice pramenů. Praha: Historický ústav, 2002

Dokumenty

- Protestní schůze spolku „Vorwärts“ v Litoměřicích při příležitosti zahájení práce rakouského Národního shromáždění.** IN: Harna J., Šebek J., Státní politika vůči německé menšině v období konsolidace politické moci v Československu, edice

pramenů. Praha: Historický ústav, 2002

Nacionální demonstrace v Liberci při příležitosti zahájení práce rakouského národního shromáždění ve Vídni. IN: Harna J., Šebek J., Státní politika vůči německé menšině v období konsolidace politické moci v Československu, edice pramenů. Praha: Historický ústav, 2002 s.

Protistátní demonstrace německého obyvatelstva ve Šternberku. IN: Harna J., Šebek J., Státní politika vůči německé menšině v období konsolidace politické moci v Československu, edice pramenů. Praha: Historický ústav, 2002

Státoprávní prohlášení přednesené poslancem dr. Lodgmanem za Německý parlamentní svaz v Poslanecké sněmovně 1. června 1920 v rámci rozpravy o vládním prohlášení k otevření Národního shromáždění. IN: Beran J., Odepřená integrace, 1. vydání. Praha: Pulchra, 2009

Státoprávní prohlášení německých sociálních demokratů (DSAP), přednesené jejich předákem Seligerem 2. června 1920. IN: Beran J., Odepřená integrace, 1. vydání. Praha: Pulchra, 2009

Čírkulární depeše MZV o názorech československé vlády na Henleinovu karlovarskou řeč. IN: Beneš E., Mnichovské dny, 1. české vydání. Praha: Naše Vojsko

Zápis o postupu jednání ohledně úpravy národnostních otázek, sjednaném mezi československou vládou a zástupci sudetoněmecké strany. IN: Beneš E., Mnichovské dny, 1. české vydání. Praha: Naše Vojsko, 2003